

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Katedra trestního práva

Diplomová práce

Trestněprávní a kriminologické aspekty domácího násilí

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Marie Vanduchová, CSc.

Klára Bechová

5. ročník

Dittrichova 25

Praha 2

120 00

2006/2007

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou diplomovou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Helena Bredová

OBSAH

1	Úvod.....	2
2	Násilí a domácí násilí.....	5
3	Druhy, formy a rizikové faktory domácího násilí	8
3.1	Druhy.....	8
3.2	Formy	8
3.3	Rizikové faktory.....	9
4	Mýty o domácím násilí	10
5	Pachatel domácího násilí.....	13
5.1	Dělení pachatelů domácího násilí do skupin	14
6	Oběť domácího násilí.....	15
6.1	Důvody, proč oběť násilníka neopustí	15
7	Trestněprávní aspekty domácího násilí.....	18
8	Domácí násilí a lidská práva	21
9	Přestupky.....	23
10	Trestní právo hmotné	25
10.1	Zákon č. 140/1961 Sb. trestní zákon.....	25
10.2	Společné znaky trestných činů páchaných v rámci domácího násilí	32
11	Trestní právo procesní.....	34
11.1	Zákon č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním (trestní řád)	34
11.2	Postavení poškozeného v trestním řízení	35
11.3	Úloha policie v případech domácího násilí	36
11.4	Chování policisty na místě činu.....	38
12	Institut vykázání.....	39
13	Trestně právní úprava domácího násilí de lege ferenda.....	43
13.1	Trestní právo hmotné	43
13.2	Trestní právo procesní.....	44
13.3	Normy upravující postup policie	44
13.4	Zákon o přestupcích.....	44
14	Vybrané zahraniční právní úpravy domácího násilí	45
14.1	Slovenská republika.....	45
14.2	Rakouská spolková republika.....	47
15	Závěr	49
16	Literatura	51
17	Příloha	52
17.1	Neziskové organizace v České Republice.....	52

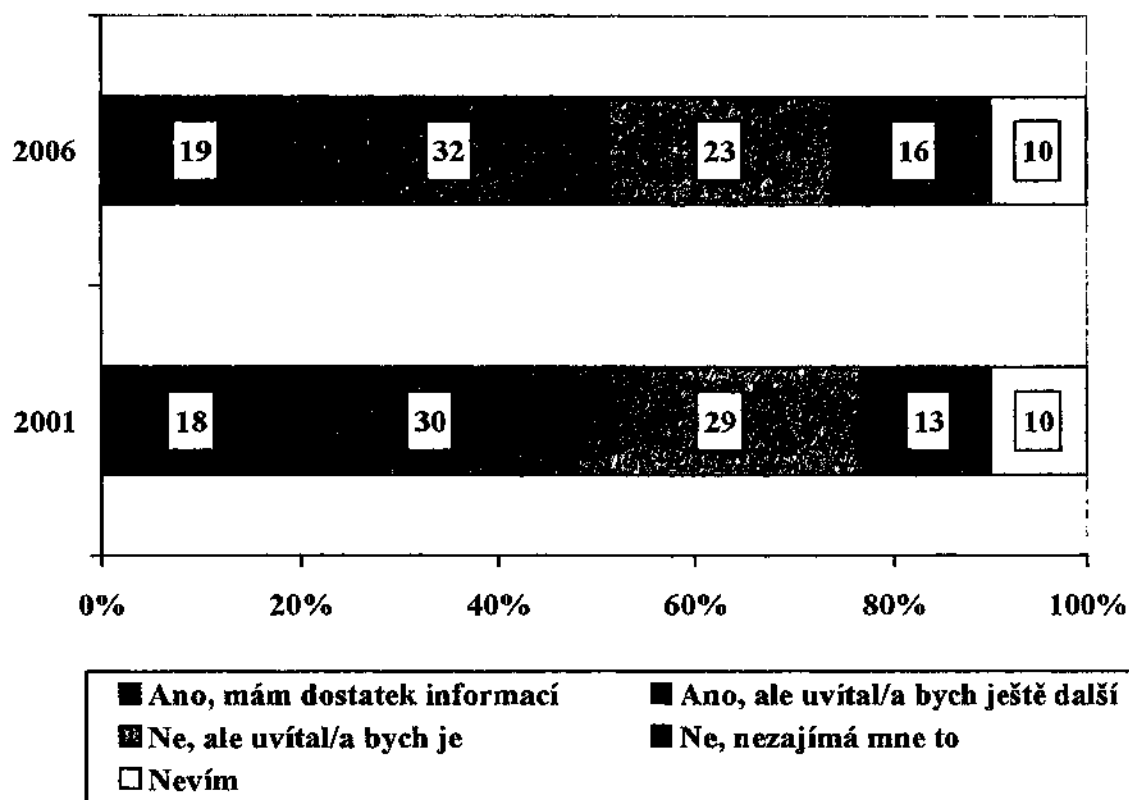
1 Úvod

Problematiku domácího násilí jsem si pro svou práci vybrala především proto, že jde o téma stále aktuální. Přesto, že český právní řád již prošel některými změnami ve prospěch ochrany před domácím násilím, stále se jedná spíše o změny dílčí.

Mohlo by se zdát, že domácí násilí je problém posledních deseti, možná patnácti let. Při sbírání materiálů pro tuto práci jsem poměrně často slyšela názor, že jde o problém, který dříve neexistoval. Lidé, kteří si toto myslí, se mýlí. Domácí násilí je staré jako lidstvo samo, avšak je pravdou, že jako problém začalo být vnímáno až na konci 20. století. To je způsobeno především tím, že se mění pojetí tradičních rolí mužů a žen ve společnosti, ale i v soukromých vztazích. Postavení mužů a žen je rovnoprávnější, než tomu bylo třeba před stolety a i v důsledku těchto společenských změn, začíná být širokou veřejností domácí násilí chápáno stejně jako jakékoli jiné násilné jednání. Na změnách postojů k domácímu násilí mají obrovský podíl nevládní organizace, které se touto problematikou zabývají. Tyto organizace se zasloužily nejen o změny v právní úpravě, ale i o větší informovanost veřejnosti o dané problematice.

I z průzkumu veřejného mínění provedeného v roce 2006 agenturou STEM pro Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR vyplývá, že lidé o problému domácího násilí vědí mnohem víc. Ve výše uvedeném průzkumu se 84% osob starších patnácti let domnívá, že jde o problém, kterým by se stát měl zabývat. Ve srovnání s průzkumem z roku 2001, provedeným stejnou agenturou, je to o 23% více. Je tedy nepochybné, že občané ČR mají poměrně jasnou představu o tom, co je domácí násilí a jak by se stát měl k případům domácího násilí zachovat. Bohužel poměrně velké části české veřejnosti stále chybí informace o tom, jak se zachovat v případě, že se s domácím násilím setkají ve svém okolí, o čemž vypovídá i následující graf.

„Máte informace, jak se zachovat tváří v tvář domácímu násilí?“^d

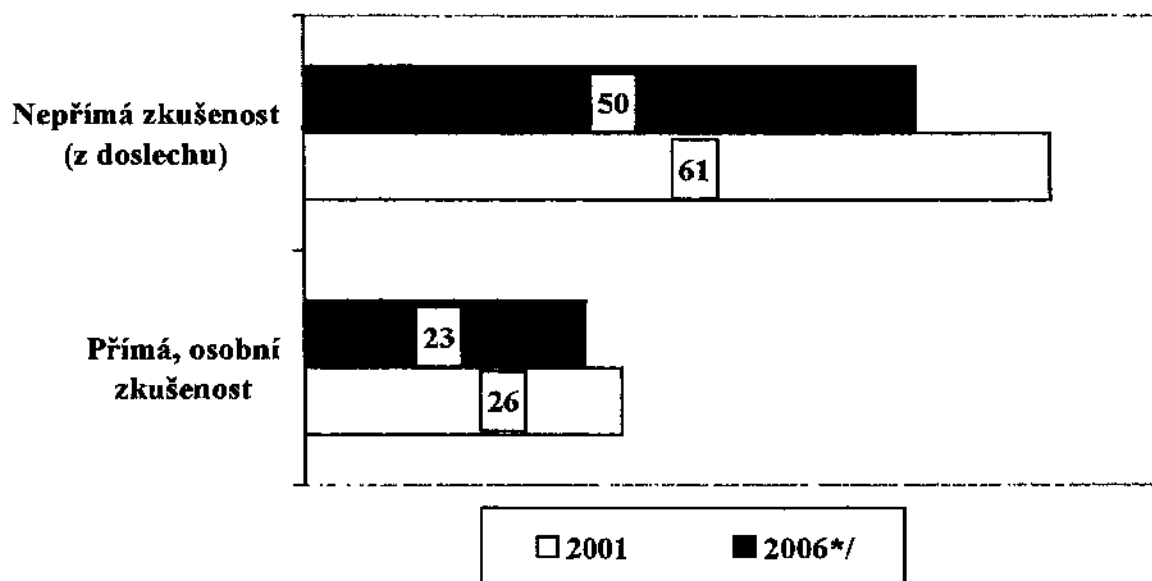

Z dalšího grafu, který ve své práci uvádím, na první pohled plyne, že osob, které se, ať už přímo nebo z doslechu setkaly s domácím násilím oproti roku 2001 ubylo. Domnívám se, že tento rozdíl v číslech je způsoben tím, že respondentům byla v roce 2006 předložena definice domácího násilí. Je tedy pravděpodobné, že počet případů domácího násilí, alespoň toho, které je páčáno v rámci partnerských vztahů, ani neklesl, ale s největší pravděpodobností se ani výrazně nezvýšil. Rozdíly v číslech jsou způsobeny tím, že v roce 2001, zřejmě i vzhledem k nižší informovanosti, lidé pod pojem domácího násilí zařadili i to, co tam pravděpodobně nepatřilo.

Otázkou je, zda s účinností nového zákona již Česká republika má dostatek prostředků pro boj s domácím násilím.

^d STEM pro Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR, 2006, www.bkb.cz

Zkušenost s domácím násilím mezi partnery podíl odpovědí „má zkušenost“ v %²

**/ v roce 2006 byla respondentům předložena definice domácího násilí, v roce 2001 vypovídali respondenti o svých zkušenostech s partnerským násilím na základě vlastních představ o tom, co je a co není domácí násilí.*

Jsem velmi ráda, že jsem svou práci psala v době, kdy v České republice začala platit nová právní úprava zavedená zákonem č. 135/2006 Sb., která mění některé zákony právě v oblasti ochrany před domácím násilím. Podstatou této právní úpravy je možnost vykázat pachatele domácího násilí ze společného obydlí, které obývá s obětí. Věřím, že v úpravě domácího násilí jde o krok správným směrem, a že policie, které byl tento institut svěřen, ho bude využívat ve prospěch obětí.

² STEM pro Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR, 2006, www.bkb.cz

2 Násilí a domácí násilí

Násilím obecně rozumíme zlé nakládání, tělesné útoky, pohružky obdobným násilím nebo jednáním, které působí újmu na fyzickém, sexuálním nebo psychickém zdraví.

V českém právu není pojem násilí definován. Pouze v § 89 odst. 6 TrZ. se konstatuje, že trestný čin je spáchán násilím i tehdy, je-li spáchán na osobě, kterou pachatel uvedl do stavu bezbrannosti.

Právní teorie rozlišuje dva druhy násilí a to násilí absolutní, při němž složka vůle u oběti zcela chybí a násilí kompulzivní, které vůli oběti nevyřazuje, ale působí na její psychiku s cílem přinutit ji, aby se podvolila nátlaku. Kompulzivní násilí je typické pro domácí násilí.

Domácí násilí postihuje všechny socioekonomické vrstvy populace, nezáleží tedy na ekonomickém statutu rodiny, vzdělání, náboženství, rase, etniku či povolání partnerů.

Co se týče pojmu domácí násilí, stále pro něj neexistuje jednotná definice. Nicméně většina výkladů tohoto pojmu se příliš neliší. Pro úplnost některé uvádím:

- Domácí násilí je jakékoli jednání, které má za cíl uplatnění moci nebo kontroly nad dospělou osobou, k níž je pachatel v intimním vztahu, způsobující na straně oběti tíseň nebo újmu, přičemž intimním vztahem rozumíme vztah rodinný, partnerský či obdobný.
- Domácí násilí je jakýkoliv výskyt ohrožujícího chování, násilí nebo fyzické, psychické, sexuální, ekonomické nebo emocionální zneužití mezi dospělými osobami, které jsou nebo někdy v minulosti byly intimními partnery nebo členy rodiny a to bez ohledu na pohlaví³.

Obě tyto definice popisují násilí mezi dospělými osobami, zahrneme-li do jejich výkladu i děti, půjde o definice tzv. „násilí uvnitř rodinného kruhu“ a tedy o definice rozšířené.

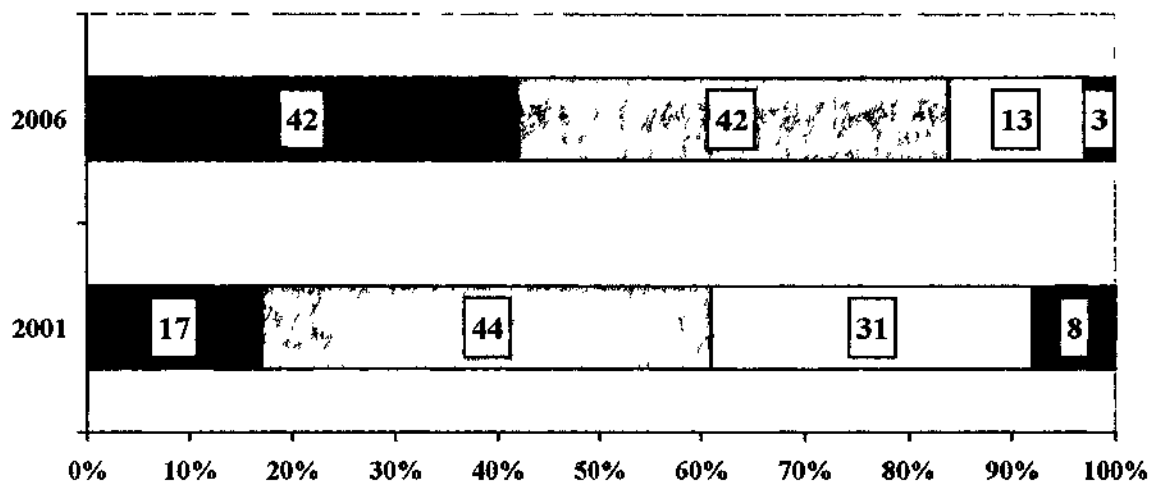
Stejně tak můžeme tyto definice ještě zúžit, použijeme-li je pouze k výkladu násilí na ženách.

Domácí násilí je svým způsobem velmi specifické a od násilí obecného se v určitých rysech liší. Takovým odlišujícím rysem je především to, že domácí násilí se zpravidla odehrává za zavřenými dveřmi a beze svědků. Dále pak, jak už bylo výše v definicích uvedeno, to, že násilí páchá osoba, která by měla být oběti nejbližší a oběť by se s ní měla cítit bezpečně.

³ Definice Metropolitní policie. In: Domácí násilí – přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích, studie, Bílý kruh bezpečí, Praha, 2002.

V neposlední řadě je odlišným rysem i náhled společnosti, která ne vždy chápe domácí násilí jako trestuhodné jednání. I když je nutné dodat, že se v průběhu let tento přístup společnosti mění ve prospěch obětí.

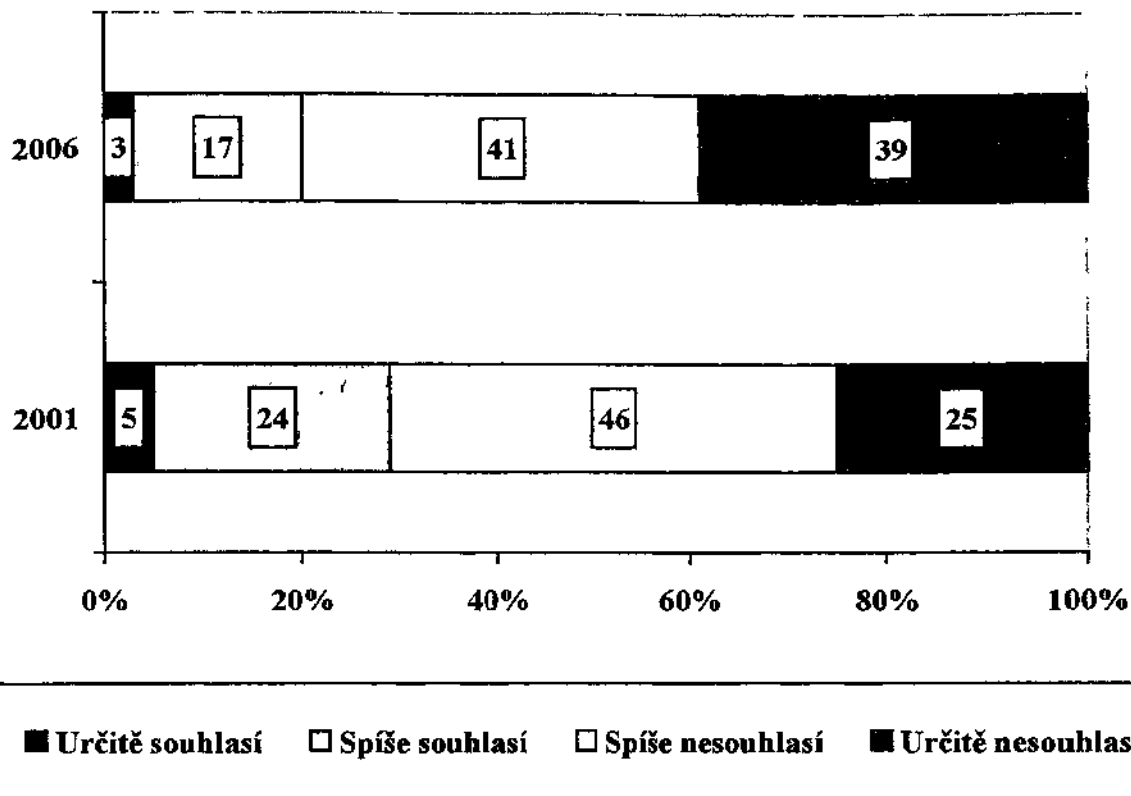
Souhlas s názorem „domácí násilí mezi dospělými partnery je problém, s nímž by měl stát něco dělat“⁴

■ Určitě souhlasí □ Spíše souhlasí □ Spíše nesouhlasí ■ Určitě nesouhlasí

⁴ STEM pro Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR, 2006, www.bkb.cz

Souhlas s názorem „domácí násilí má společnost spíše tolerovat, protože to stejně vyřeší rodina sama“⁵

⁵ STEM pro Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR, 2006, www.bkb.cz

3 Druhy, formy a rizikové faktory domácího násilí

3.1 Druhy

Domácí násilí se projevuje různými druhy násilného jednání. Neomezuje se tedy pouze na fyzické týrání.

Mezi nejčastěji uváděné druhy domácího násilí patří násilí:

- **fyzické** – fackování, bití, tahání za vlasy, pálení, smýkání, kopání, ohrožování zbraní, znehybňování oběti, házení předměty a další.
- **psychické** – sem patří zejména ponižování, zesměšňování, slovní týrání, permanentní kontrola, výslechy, vyhrožování zmrzačením nebo i smrtí.
- **sexuální** – zahrnuje všechny sexuální činy, které pachatel na oběti vynucuje, a které oběť podstupuje nedobrovolně.
- **ekonomické** – pachatel hlídá všechny finanční prostředky a brání oběti v dispozici s nimi, bez ohledu na to, zda jde o prostředky její nebo společné.

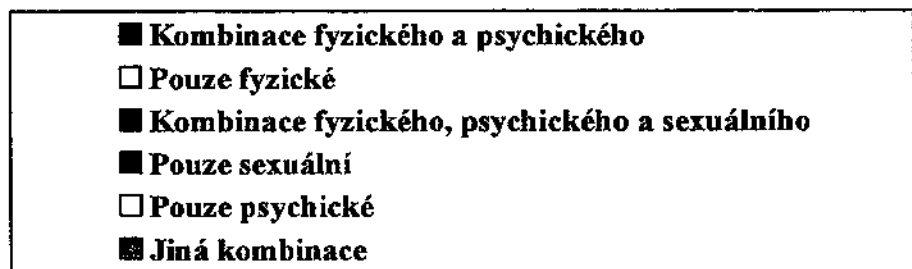
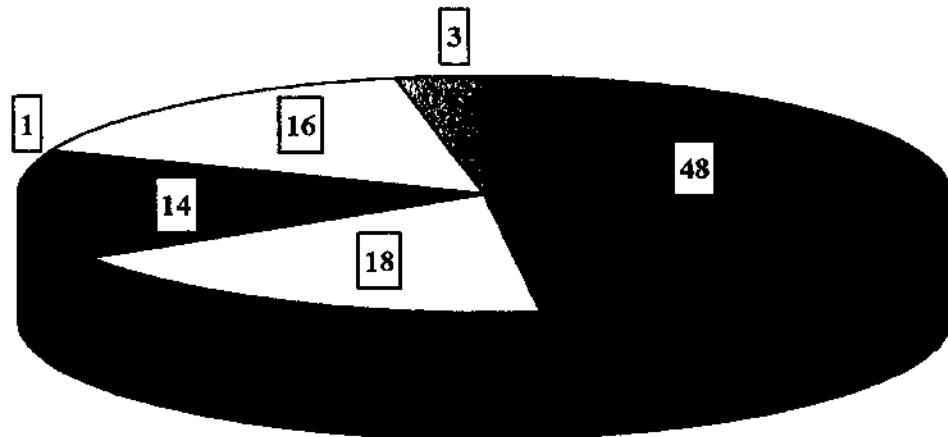
3.2 Formy

Formy násilného jednání:

- **sociální izolace** – jde o uzavření rodiny, zákaz stýkání se s příbuznými a přáteli, zákaz vycházení, telefonování, přikazování oblékání, chování. Omezování nebo zákaz zájmových činností. Určování, jakou literaturu smí oběť číst, jaké programy v televizi či v rádiu smí sledovat.
- **zastrašování** – demonstrace síly, ničení majetku, vyvolávání strachu, vyhrožování, týrání domácích zvířat. Dále násilníci velmi často vyhrožují opuštěním rodiny, sebevraždou či vraždou dětí nebo partnerky (partnera).
- **vyčerpávání** – nucení oběti k někdy až nesmyslné práci, odpírání potravy, tekutin a spánku.
- **citové týrání** – neustálé kritizování, nadávky a sekýrování. Snaha vyvolat v oběti pocit viny za situaci, popírání násilí s tím, že se oběti jen něco zdá.
- **ekonomické týrání** – naprostá kontrola rodinných financí pachatelem. Zákaz, aby si oběť našla zaměstnání, neposkytování finančních prostředků na chod domácnosti, rozprodávání zařízení domácnosti, neplacení poplatků spojených s bydlením, nerespektování potřeb dětí, vystavování rodiny hladu.

- **vydírání** – vulgární a násilné chování, výhrůžky, že když oběť odejde, už neuvidí děti. Označování oběti za špatnou matku nebo špatného otce před dětmi. Navádění dětí proti druhému rodiči.

Formy domácího násilí mezi partnery ^{*/6}

**/ podsoubor respondentů ochotných o svých zkušenostech vypovídat, N = 770*

3.3 Rizikové faktory

Jako rizikové faktory jsou často uváděny: nerovnost pohlaví, kriminální kariéra, etnická otázka, chudoba, drogy, alkohol, nezaměstnanost, jeden z partnerů nebo oba vyrůstali v násilných rodinných vztazích, základní vzdělání a další⁷.

Splnění některého z těchto kritérií však neznamená, že se člověk stane obětí a naopak i člověk, který žádný z uvedených faktorů nesplňuje, se také může stát obětí.

⁶ STEM pro Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR, 2006, www.bkb.cz

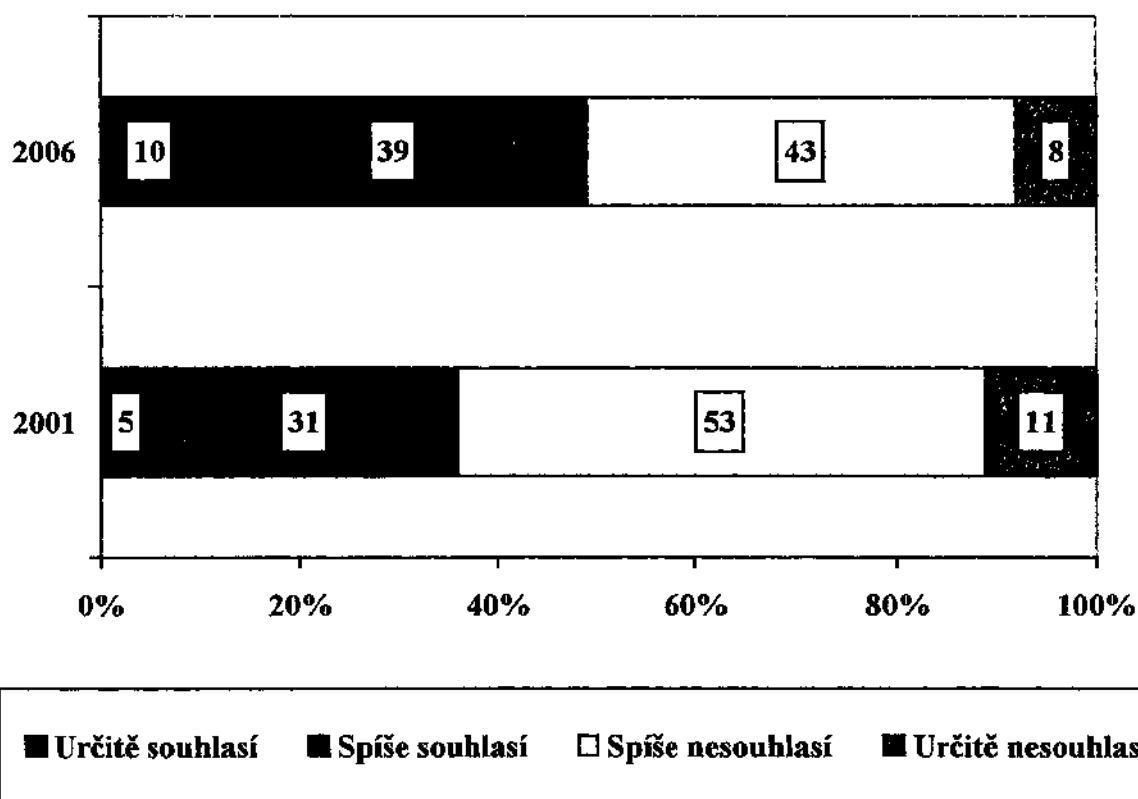
⁷ Gjuríčová, Š., Kocourková, J., Koutek, J.: Podoby násilí v rodině, Vyšehrad. Praha 2000

4 Mýty o domácím násilí

Přesto, že se v posledních letech spolu s větší informovaností společnosti o problému domácího násilí, některé mýty o něm, jeho pachatelích a obětech vytrácejí, jiné naopak přetrvávají.

Jedním z mýtů, který postupně mizí je domněnka, že pachatel domácího násilí se projevuje násilně i na veřejnosti.

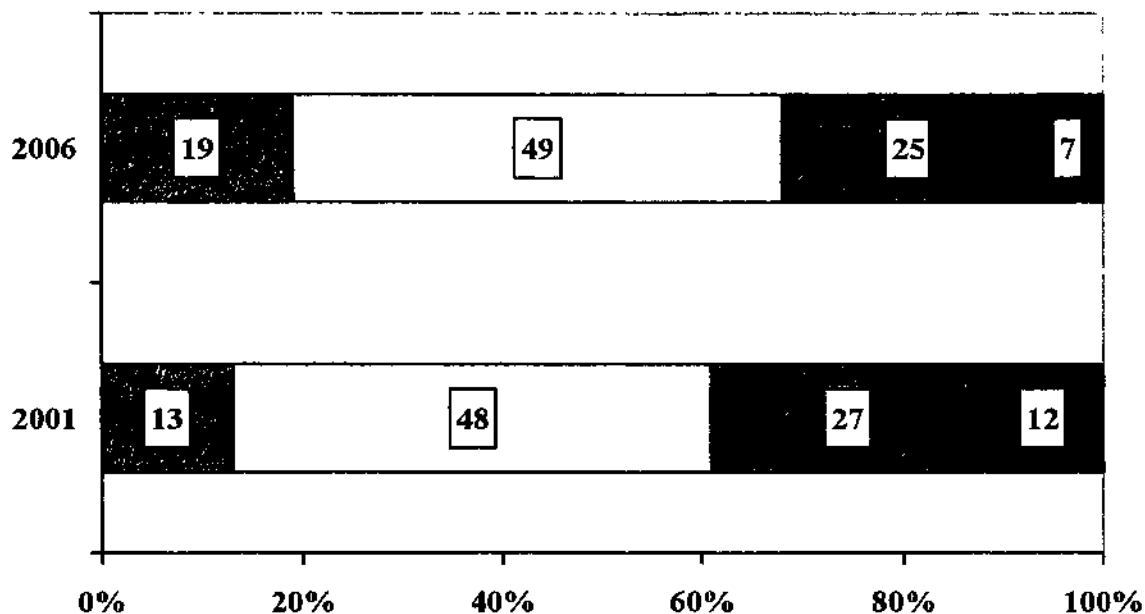
Souhlas s názorem „domácího násilí se dopouštějí osoby, které jsou na pracovišti známy svým slušným a společenským chováním vůči svým kolegům“⁸

⁸ STEM pro Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR, 2006, www.bkb.cz

Naopak mýtem, který se v povědomí společnosti stále drží a jeho pozice dokonce posiluje, je naprosto mylný názor, že oběťmi domácího násilí se stávají jen osoby slabé a to, jak fyzicky, tak psychicky.

Souhlas s názorem „obětí domácího násilí se obvykle stávají ‘puťky’ nebo ‘bačkory’, které si nechají vše líbit“⁹

■ Uřčitě souhlasí □ Spíše souhlasí ■ Spíše nesouhlasí ■ Uřčitě nesouhlasí

Lidé se dále velmi často domnívají, že se domácí násilí týká jen určitých sociálních vrstev společnosti a to zpravidla vrstev sociálně slabých. Tato představa je naprosto mylná, protože domácí násilí se vyskytuje ve všech sociálních vrstvách obyvatelstva.

Dalším mýtem je názor, že v případech domácího násilí se jedná o tzv. „italská manželsví“, to se opět shoduje se skutečností, neboť u domácího násilí se nejedná o partnerský konflikt, ale o prosazování moci jednoho partnera nad druhému.

⁹ STEM pro Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR, 2006, www.bkb.cz

Rovněž představu, že pachatelé domácího násilí jsou pouze alkoholici a drogově závislí nelze označit za správnou. Alkohol a drogy jsou spíše spouštěcím mechanismem, než samotným důvodem násilí.

Mnoho mýtů se týká obětí a to především žen. Lidé zpravidla nejsou schopni chápat, proč oběť (žena) od partnera neodejde, a proto se domnívají, že situace zřejmě není tak strašná, jak ji oběť popisuje. Avšak důvodem, proč oběť neodejde je snaha o zachování rodiny, částečný pocit odpovědnosti za nastalou situaci, ale i strach o život svůj či dětí. Mohou se vyskytnout i důvody další (viz. Kapitola o obětech domácího násilí).

Dalším mýtem, který se týká především žen je, že se ženám násilí líbí a proto od partnera neodejdou. Z výzkumů však vyplývá, že procento výskytu masochistických žen ve společnosti je téměř zanedbatelné. Také představa, že oběť násilníka provokuje, a proto je bita, je omylem. Provokace oběti je spíše omluvou pro násilníka nikoli důvodem násilí.

5 Pachatel domácího násilí

V této části své práce, jak už její název napovídá, bych se ráda zmínila o domácím násilí z pohledu agresora.

Jak už bylo výše v kapitole o násilí a domácím násilí řečeno, domácí násilí postihuje všechny socioekonomické vrstvy populace, nezáleží tedy na ekonomickém statutu rodiny, vzdělání, náboženství, rase, etniku či povolání partnerů.

Z výpovědí klientek poraden pro oběti domácího násilí vyplývá, že nejčastější příčinou domácího násilí je povahové založení partnera. Jako další důvody přicházejí v úvahu alkohol, psychická porucha nebo domácí neshody.

Pachatelé domácího násilí mají velmi často dvě strany osobnosti veřejnou a soukromou. Většinou nejde o deviantní, patologické či psychopatické jedince.

Velmi zjednodušeně lze psychologický profil většinového počtu domácích násilníků nastínit těmito body:

- **nízké sebevědomí** – násilník se ve svém životě často cítí bezmocný. Prostřednictvím násilí získává uspokojení, podvolení se oběti a především, pro něj tak důležitou, kontrolu nad situací.
- **přesun viny do vnější sféry** – většina pachatelů domácího násilí věří, že k násilnému ataku došlo z důvodu nějakých vnějších okolností. Pro své jednání mají sérii omluv jako jsou: opilost, stres v práci, přepracovanost, provokace oběti apod.
- **strach ze závislosti** – většina agresorů je na své partnerce závislá. Mají strach z její ztráty a proto jednájí majetnický a panovačně.
- **potlačení a odmítání násilí** – většina násilníků má tendenci násilí ve svých představách zmírňovat nebo popírat. Jako pravděpodobná příčina tohoto popírání skutečnosti se jeví v dětství naučený vzorec chování vypořádávání se s nepříjemnými zážitky.
- **izolace** – násilník bývá zpravidla svým okolím hodnocen jako hodný člověk a ač se může zdát, že má mnoho přátel, patří většina domácích násilníků do skupiny lidí, kteří si své okolí drží od těla. Jediný, kdo zná osobnost násilníka v celé její šíři, je jeho oběť.
- **zvnitřnění tradičních rolí** – většina pachatelů domácího násilí vyrůstala v přesvědčení, že muž je hlavou rodiny, pročež má jeho hlas největší váhu. Cítí se odpovědní za rodinu a domnívají se, že musí být za všech okolností silní. Na tomto základě klasické patriarchální rodiny jim pak připadá normální, nutit ostatní členy rodiny, aby se chovali podle jejich představ.

- **zkušenosti s násilím z dětství** – většina domácích násilníků byla v dětství svědkem násilného chování nebo byli jako děti sami týráni. V dospělosti proto mají tendenci se ve vztahu chovat podle naučeného modelu.
- **vyjadřování emocí pomocí zlosti** – pachatelé domácího násilí vnímají zlost jako akceptovatelnou emoci. Další z celé škály emocí není pachatel zpravidla vůbec schopen vyjádřit a spoléhá na svou partnerku či svého partnera, že se postará o emoce celé rodiny. Touto neschopností se stává pachatel zranitelným hlavně při důvěrných rozhovorech.
- **prvky kontroly** – v tomto bodě se chování násilníků liší. Jedni vykazují sníženou kontrolu impulzivity. Své jednání popisují jako ztrátu sebekontroly.

Druzí si naopak přesně uvědomují co činí a své útoky zpravidla dlouho plánují. Tato skupina násilníků patří mezi nejnebezpečnější.

5.1 Dělení pachatelů domácího násilí do skupin

Existuje mnoho různých dělení pachatelů domácího násilí vzniklých zpravidla na základě určitých teorií či výzkumů. Vzhledem k četnosti těchto dělení, uvádím ve své práci pouze některá.

1. P. Šmolka rozlišuje tři základní zdroje agresivního chování násilníka:

- **trvalé osobnostní založení** – je výrazně ovlivněno dědičností a výchovou
- **drobná mozková poškození** – tato skupina násilníků svých činů lituje. Mohou trpět i amnézií na násilné jednání.
- **vzájemné působení obou partnerů** – střídá se provokace a reakce.¹⁰

2. L. W. Sherman rozděluje pachatele domácího násilí na dvě velké skupiny:

- **sociálně problémové** – tito páchají násilí jak na veřejnosti, tak doma. Tato skupina má shodné rysy s pachateli kriminalizovaných trestných činů.
- **násilníky „dvojí tváře“** – pachatelé v této skupině si vytvořili vlastní obraz dokonalého jedince, silného, úspěšného, který dokáže finančně zabezpečit rodinu. Protože nejsou schopni splnit všechna tato kritéria, propadají frustraci a nespokojenosti sami se sebou, která se projevuje násilím proti členům rodiny.¹¹

¹⁰ Šmolka, P. a kol.: Když vás trápí někdo blízký, Hestia, Praha 1991

¹¹ Voříšková, J., Huříková, M., Domácí násilí v českém právu z pohledu žen, proFem, Praha 2004, str. 60

6 Oběť domácího násilí

Názor, že oběťmi domácího násilí se mohou stát pouze osoby určitých vlastností, tedy osoby, které se svému partnerovi ve všem podřizují, nemají vlastní názor neboli takzvané „domácí puťky“, je mylný.

Již od sedmdesátých let dvacátého století se výzkumy zabývají tím, zda existují v případech domácího násilí určité faktory, které by předurčovaly, že se ta či ona osoba stane obětí. Bohužel všechny tyto snahy o vytvoření jakéhosi souboru rizikových faktorů neuspěly a dospěly opět jen k tomu, že obětí domácího násilí se může stát kdokoli.

Snad jediným predispozičním faktorem k tomu stát se obětí domácího násilí je týrání nebo zneužívání oběti již v dětství. Dospělá oběť si pak násilníka v podstatě sama nachází a doufá, že se jí ho podaří změnit.

6.1 Důvody, proč oběť násilníka neopustí

Tyto důvody jsou vždy velmi rozličné a individuální a proto zmíním jen ty, které považuji za časté.

1. V tradičním vnímání ženské úlohy ve společnosti bývá vztah chápán jako investice, která by měla trvat nejlépe celý život a neměla by se opouštět. Tento názor se ještě umocňuje pokud mají partneři děti. Oběť se domnívá, že odchod z tohoto vztahu by byl jejím vlastním selháním.
 2. Oběť zná svého partnera i jako milého a hodného člověka, tudíž z počátku může chápat útok na svou osobu, jen jako exces, zvláště pokud se partner omluví. Přestože se útoky ve většině případů dále stupňují a někdy se interval mezi nimi zkracuje, oběť si myslí, že je bita, protože něco udělala nebo dělá špatně. O čemž jí často přesvědčuje i násilník.
 3. Dalšími důvody, proč oběť násilný vztah neopouští mohou být např. to, že by oběť neměla kam odejít, nedostatečné finanční prostředky, ale i to, že oběť násilníka stále miluje.
 4. V mnoha případech domácího násilí bývá důvodem setrvání oběti také strach z agresora a jeho výhrůžek, že když ho oběť opustí, ublíží jí, sobě nebo dětem.
- Dlouho týrané oběti mohou navíc trpět určitými syndromy a to především:

- **Syndromem týrané oběti** – jde vlastně o soubor reakcí oběti na dlouhodobé týrání.

Projevuje se hlavně pocity zmatku, bezmoci, zvýšené zranitelnosti a sníženým sebevědomím. Dále se mohou přidat deprese, poruchy spánku, úzkost, popírání a ospravedlňování násilí, ale i fyzické projevy jako jsou nechutenství, žaludeční vředy, migrény, urologické obtíže apod. Objevuje se i zvýšená náchylnost ke zneužívání drog a alkoholu.

- **Stockholmský syndrom** – tento syndrom byl poprvé popsán v sedmdesátých letech dvacátého století v souvislosti s přepadením banky a zadržením rukojmí po několik dní. Podstatou tohoto jevu je vytvoření silné vazby mezi násilníkem a obětí, kdy se oběť snaží svému trýzniteli zavděčit, pomáhat mu a chránit jej. Podvědomě si tak vlastně vykupuje jeho shovívavost a ochranu svého života.

Tento syndrom se objevuje u těch obětí domácího násilí, které jsou vystaveny velmi silnému mocenskému působení násilníka, proti kterému nemají možnost obrany.

Důsledkem tohoto jevu může být i to, že oběť má tendenci násilníka veřejně hájit a omlouvat.

Oběť v průběhu násilného vztahu prochází určitými stádii:

- **odmítání** – patrně většina obětí domácího násilí si z počátku nechce přiznat, že jde o problém. Svou roli zde může sehrát i týrání v dětství, protože oběť je na takové jednání zvyklá, dále pak představa, jaká by měla být oběť domácího násilí a nechut k těmto obětem patřit.

- **sebeobviňování** – v tomto stádiu oběť obviňuje z násilí partnera sama sebe, domnívá se, že dělá něco špatně a proto je bita. Často je v tomto utvrzována nejen svým násilným partnerem, ale i svou rodinou. Oběť věří, že jedině změna jejího chování tak, aby násilníka neprovokovala, dosáhne klidu.

- **hledání pomoci** – oběť ví, že se svým problémem musí něco dělat. Zpravidla se pokusí vyhledat pomoc v rodině, zavolá policii nebo navštíví manželskou poradnu. Avšak případné negativní zkušenosti při tomto hledání, jí utvrdí v tom, že vinu za situaci v níž se nachází nese jen ona sama.

- **nerozhodnost** – i oběť, která již násilného partnera opustila může mít tendenci se k němu vrátit, ať už proto, že ho stále miluje, či proto, že jí násilník vyhrožuje a ona má strach, že své hrozby uskuteční. Důvodem k návratu může být také pocit viny za rozpad rodiny, pokles životní úrovně atd. V tomto stádiu potřebuje oběť ujistit, že udělala správně, když násilný

vztah opustila, a že pro zachování rodiny a změnu násilného partnera udělala maximum. Fáze nerozhodnosti může u oběti trvat i několik let a návraty k násilníkovi mohou být i opakované

- **přijetí života bez násilí** – i když oběť násilný vztah definitivně opustí, není zpravidla schopna vyrovnat se s prožitým traumatem bez pomoci zvenčí. V literatuře se stav, který oběť prožívá označuje jako posttraumatická stresová porucha.

7 Trestněprávní aspekty domácího násilí

Úvod

Jak už sám název této části mé diplomové práce napovídá, věnuji se v ní zejména trestněprávní problematice domácího násilí, ale zmiňuji se i o institutech, které do trestního práva nepatří, nicméně s ním úzce souvisejí. Jde o lidská práva, která v této problematice hrají důležitou úlohu a je vždy třeba z nich vycházet.

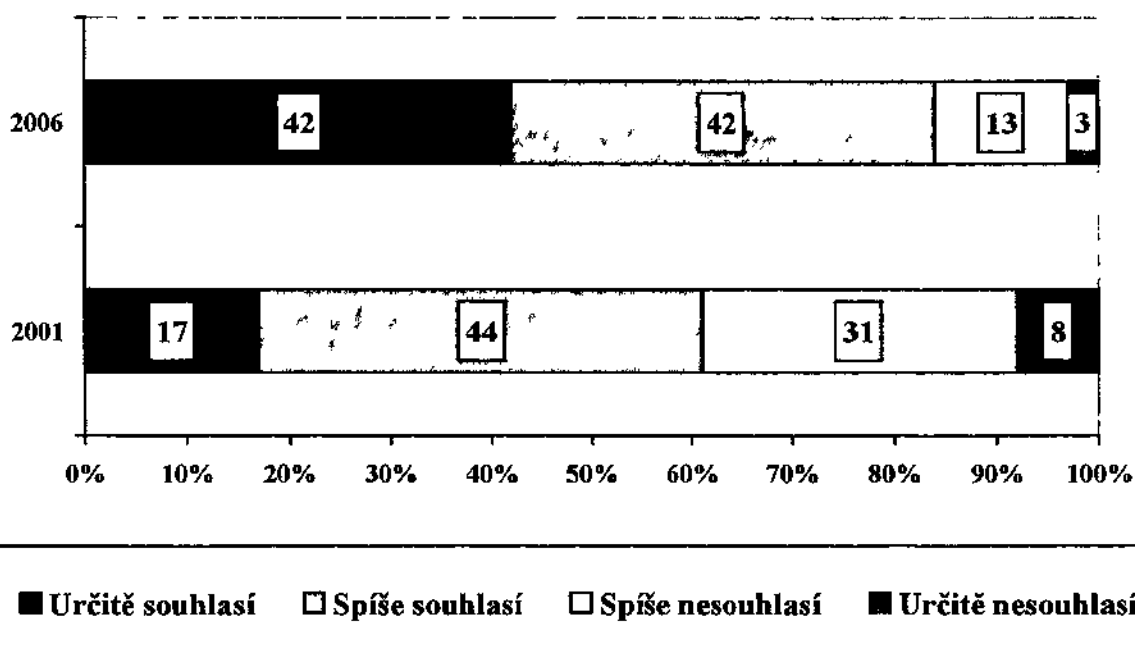
Dále se zaměřím na problematiku přestupků a samostatnou kapitolu věnuji také institutu vykázání, který je v našem právu něčím zcela novým.

Přestože v našem právním řádu došlo za posledních pět let k několika důležitým změnám, které nepochybně přispívají k boji s domácím násilím, a které se výrazně dotkly i práva trestního, zůstává pravdou, že podle zkušeností nevládních organizací, které poskytují právní pomoc obětem domácího násilí, je pro oběti zpravidla prvořadě vyřešení rodinné situace ve smyslu občanského práva. Po vyčerpávajícím maratonu občanskoprávních řízení o rozvod, o svěřeni dětí do péče a o rozdělení společného majetku, tak obětem nezbyvá mnoho sil, aby se zabývaly ještě dalším řízením na poli práva trestního.

Domnívám se, že by se trestní právo mělo stát rovnocenným partnerem právu občanskému, neboť domácí násilí je stejně trestuhodné jako jakákoli jiná násilná jednání a proto by měl stát mít alespoň stejný zájem na jeho potrestání, jako má u ostatních násilných trestných činů.

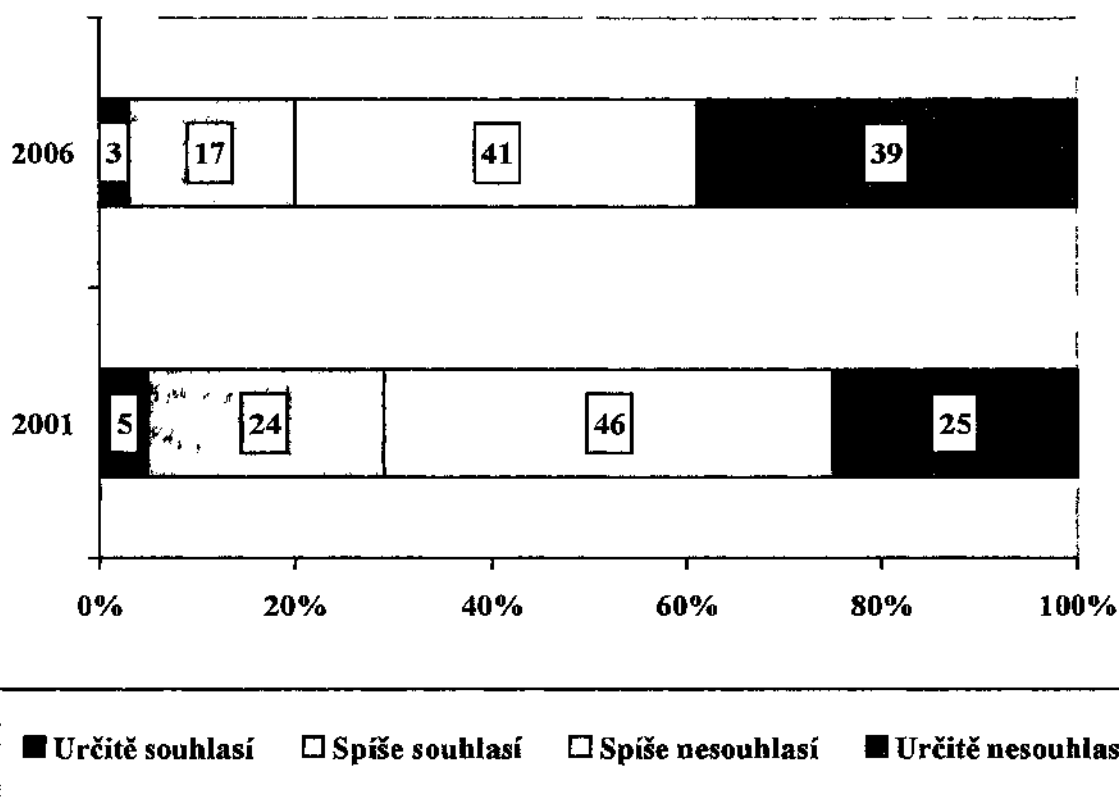
Je pozitivní, že čím dál více občanů ČR zastává názor, že domácí násilí je problém, který rodina nedokáže sama vyřešit a stejně tak si většina občanů myslí, že by se stát domácímu násilím měl zabývat. Lze konstatovat, že počet lidí s těmito názory se zvyšuje především díky větší informovanosti veřejnosti o problematice domácího násilí, což samozřejmě přispívá i k odbourávání některých mýtů vztahujících se k této problematice. Z následujících grafů je patrné, jak se názor české společnosti změnil v rozmezí pěti let.

Souhlas s názorem „domácí násilí mezi dospělými partnery je problém, s nímž by měl stát něco dělat“¹²

¹² STEM pro Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR, 2006, www.bkb.cz

Souhlas s názorem „domácí násilí má společnost spíše tolerovat, protože to stejně vyřeší rodina sama“¹³

¹³ STEM pro Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR, 2006, www.bkb.cz

8 Domácí násilí a lidská práva

Lidská práva jsou zakotvena, jak v mezinárodních smlouvách o právech občanských, politických, hospodářských, sociálních a kulturních, tak i v Listině základních práv a svobod (usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., dále jen LPS).

Všechna práva, vyplývající z mezinárodních smluv o lidských právech, jimiž je ČR vázána, jsou bezprostředně závazná a mají přednost před zákonem.

V případech domácího násilí se některá základní lidská práva oběti a pachatele mohou dostat do kolize. Jde tedy o to určit, která práva by měla v určité situaci požívat větší ochrany.

V případě oběti přichází v úvahu především právo na život podle čl. 6 LPS. Dále v čl. 7 LPS uvedená nedotknutelnost osoby a zákaz nelidského nebo ponižujícího zacházení. K porušení nedotknutelnosti osoby nemusí dojít jen prostřednictvím nějakého fyzického útoku, ale jakkoliv.

Pokud jde o ponižující zacházení uvedené v tomto článku v **odstavci 2**. Evropský soud pro lidská práva toto zacházení definoval jako „zacházení, jež hrubým způsobem pokořuje jednotlivce před jinými osobami nebo ho nutí jednat proti své vůli nebo proti svému svědomí.“²

V neposlední řadě půjde i o právo na zachování lidské důstojnosti uvedené v čl. 10 **odstavec 1 LPS**.

U pachatele nejde o porušení lidských práv ze strany oběti, ale spíše o jejich omezení a to orgány (policie, soudy), které jsou k tomu oprávněny zákonem. Jedná se zejména o zásah do práva vlastnického uvedeného v čl. 11 LPS. Děje se tak v souvislosti s novým institutem vykázaní (blíže viz samostatná kapitola o vykázaní), který byl do českého právního řádu zakotven zákonem č. 135/2006 Sb., a který nabyl účinnosti dne 1. 1. 2007. Prostřednictvím tohoto institutu může být omezena hlavně jedna ze složek vlastnického práva a to právo užívací. V těchto případech půjde o užívání nemovitého majetku, a to zejména bytu nebo domu, jehož je pachatel vlastníkem.

S tímto právem souvisí i nedotknutelnost obydlí garantovaná v čl. 12 LPS. Ve stejném článku v **odstavci 3** je zakotvena možnost porušení této nedotknutelnosti v případech, kdy je ohrožen život nebo zdraví osob v obydlí žijících. Tato podmínka v případech domácího násilí bývá naplněna zpravidla vždy.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že přestože jsou si lidé rovni v důstojnosti i v právech, jak praví čl. 1 LPS, je třeba v případě střetu určitých práv, dát přednost těm kvalitativně a funkčně vyšším. V případech domácího násilí to tedy znamená, že právo na život či nedotknutelnost osoby a další osobnostní práva oběti, by měla být vždy nadřazena nad vlastnickým právem pachatele.

9 Přestupky

Přestože, zákon o přestupcích (č. 200/1990 Sb.) a přestupkové řízení je spíše součástí práva správního, než trestního, zabývám se jím, proto že je stále častou policejní praxí, řešit případy domácího násilí právě podle tohoto zákona.

Podle § 2 odstavce 1 zákona o přestupcích se přestupkem rozumí zaviněné jednání, které narušuje nebo ohrožuje zájem společnosti a je za přestupek výslovně označeno v tomto nebo jiném zákoně.

V případech domácího násilí jsou časté přestupky proti veřejnému pořádku uvedené v § 47 zákona o přestupcích. Toto ustanovení obsahuje taxativní výčet přestupků, z nichž pro případy domácího násilí připadají v úvahu první tři.

Přestupku proti veřejnému pořádku se dopustí ten, kdo:

- a) neuposlechne výzvy veřejného činitele při výkonu jeho pravomoci,
- b) poruší noční klid,
- c) vzbudí veřejné pohoršení.

Za tyto přestupky lze pachateli uložit pokutu do 1 000 Kč.

Nejčastějšími přestupky v případech domácího násilí jsou **přestupky proti občanskému soužití** uvedené v § 49 zákona o přestupcích. Takového přestupku se dopustí ten, kdo:

- a) jinému ublíží na cti tím, že ho urazí nebo vydá v posměch,
- b) jinému z nedbalosti ublíží na zdraví,
- c) kdo úmyslně naruší občanské soužití vyhrožováním újmou na zdraví, drobným ublížením na zdraví, nepravdivým obviněním z přestupku, schválnostmi nebo jiným hrubým jednáním.

Přestupky proti občanskému soužití patří mezi tzv. přestupky návrhové (§ 68 odstavec 1 zákona o přestupcích). K tomu, aby byly projednány, je tedy třeba návrh postižené osoby, která je ve vztahu k pachateli osobou blízkou. Osobou blízkou se podle § 68 odstavce 4 zákona o přestupcích rozumí příbuzný v pokolení přímém, osvojitel, osvojenec, sourozenec a manžel, jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za sobě navzájem blízké jen tehdy, kdyby újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá právem pociťovala jako újmu vlastní. Návrh na zahájení přestupkového řízení musí být podán nejpozději do tří měsíců ode dne, kdy se poškozená osoba dozvěděla o spáchání přestupku nebo o postoupení věci orgánem činným v trestním řízení. Přestupek nelze projednat, uplynul-li od jeho spáchání jeden rok.

V řízení o návrhových přestupcích je navrhovatel účastníkem řízení a má tedy určitá práva s tím spojená. Může se odvolat proti rozhodnutí o vině, proti rozhodnutí o povinnosti nahradit náklady a také proti rozhodnutí o zastavení přestupkového řízení. Může mít také vlastního zástupce, klást otázky a navrhopvat důkazy.

K přestupkovému řízení je příslušný obecní úřad v místě, kde byl přestupek spáchán. V případě, že pachatel je uznán vinným, může mu být uložena pokuta do 1 000 Kč, v případě přestupku uvedeného pod písmenem a) a v případě přestupku podle písmena b) nebo c), je možná pokuta až do výše 3 000 Kč. Vedle pokuty nebo napomenutí, zákazu činnosti či propadnutí věci, lze vyslovit i ochranné opatření omezující povahy, které spočívá v zákazu návštěvy veřejných míst nebo zabrání věci.

Pokud navrhovatel se svým návrhem neuspěje je povinen nahradit náklady řízení.

V praxi oběti domácího násilí návrh na zahájení přestupkového řízení ani nepodají. Často je to z obav, že se jejich situace ještě zhorší, vzhledem k tomu, že zpravidla nemají jinou možnost než žít s pachatelem dál v jedné domácnosti. Dalším důvodem bývá i ekonomická závislost na násilníkovi, a tedy vědomí, že případná pokuta postihne celou rodinu, tedy i oběť.

10 Trestní právo hmotné

10.1 Zákon č. 140/1961 Sb. trestní zákon

Po dlouholetém úsilí zavést domácí násilí jako trestný čin do právního řádu, byla dne 10. 12. 2003 Poslaneckou sněmovnou Parlamentu ČR přijata novela trestního zákona č. 91/2004 Sb., kterou se za § 215 týrání svěřené osoby, vkládá § 215a týrání osoby žijící ve společném bytě nebo domě. Tato novela nabyla účinnosti 1. 6. 2004.

§ 215a Týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě

- (1) Kdo týrá osobu blízkou nebo jinou osobu žijící s ním ve společně obývaném bytě nebo domě, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta.
- (2) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán,
 - a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 zvláště surovým způsobem nebo na více osobách, nebo
 - b) pokračuje-li v páchání takového činu po delší dobu.

Týrání definovala soudní praxe jako zlé nakládání vyznačující se vyšším stupněm hrubosti a bezcitnosti a určitou trvalostí, které týraná osoba pro jeho krutost, bezohlednost nebo bolestivost pociťuje jako příkoří, přičemž se nevyžaduje, aby u týrané osoby vznikly následky na zdraví (R 20/1984-I.).

Trestní sazby, které lze za tento trestný čin uložit se v podstatě shodují se sazbami uvedenými v § 215, s výjimkou dolní hranice trestu odnětí svobody v odstavci 1 § 215a, neboť je brán ohled na to, že vztah závislosti vyplývající ze společného bydlení může být mnohem méně intenzivní, než u osoby, která je v péči nebo výchově pachatele, jak je tomu v případě § 215.

Problémem tohoto trestného činu je místo činu. Vzhledem k tomu, že jde o trestný čin páchaný v soukromí bytu nebo domu, je ve většině případů problémem získávání důkazního materiálu, nemluvě o tom, že často se nevyskytují žádní svědci takového jednání.

Negativem skutkové podstaty podle § 215a je i to, že tento trestný čin nebyl zařazen ani do výčtu § 167 trestního zákona o trestnosti nepřekážení tam uvedených trestných činů a stejně tak nebyl zařazen ani do výčtu § 168 trestního zákona, podle něž se trestá neoznámení trestných činů v něm uvedených.

Jedním z pozitiv právní úpravy podle § 215a je to, že pojmy „byt nebo dům“ lze zahrnout pod pojem „obydlí“, který je vymezen v § 82 odstavec 1 trestního řádu, stejně tak jako jiná zařízení sloužící k bydlení, a to i přechodnému (např. hotel, ubytovna, chata atd.). Jde o pojem, který je beze sporu širší než pojem užívaný zákonem č. 40/1964 Sb. občanským zákoníkem, ve znění pozdějších předpisů. Ten užívá ve svém § 115 pojmu „domácnost“.

Lze tedy shrnout, že zatímco v případě „společného obydlí“ je podstatou věci ono faktické bydlení ve společném bytě nebo domě, bez ohledu na to, zda osoby hospodaří s finančními prostředky společně či odděleně.

V případě domácnosti § 115 občanského zákoníku „domácnost“ je tvořena fyzickými osobami, které spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby.

V praxi to tedy znamená, že vzhledem k výkladu pojmu „obydlí“ je možné aplikovat § 215a i na osoby nesezdané nebo rozvedené, které jsou však z různých důvodů nuceny i nadále žít ve společném bytě nebo domě se svým bývalým partnerem.

Dalším kladným aspektem této právní úpravy je skutečnost, že trestný čin podle § 215a nebyl zařazen do výčtu v § 163 trestního řádu, což znamená, že trestní stíhání proti pachateli probíhá bez ohledu na souhlas poškozeného.

V hmotněprávní oblasti navazovalo na tento nový paragraf v trestním zákoně ještě rozšíření přitěžujících okolností, k nimž se přihlíží při výměře trestu a jsou demonstrativně uvedeny v § 34 trestního zákona. Touto změnou se za písmeno c) tohoto paragrafu, vkládá písmeno d), dle kterého se přísněji trestá čin, který pachatel spáchal vůči osobě mladší osmnácti let, těhotné, nemocné, vysokého věku nebo nemožící.

Další trestné činy páchané v rámci domácího násilí

Hlava V. TRESTNÉ ČINY HRUBĚ NARUŠUJÍCÍ OBČANSKÉ SOUŽITÍ

§ 197a Vzbuzení důvodné obavy

Skutková podstata spočívá ve vyhrožování usmrcením, těžkou újmou na zdraví nebo jinou újmou tak, že to může u oběti vzbudit důvodnou obavu. Pachatel tohoto trestného činu může být potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo peněžitým trestem.

Důvodnou obavou se zde rozumí vyšší stupeň tísnivého pocitu ze zla, kterým je vyhrožováno. Zda je vyhrožování způsobilé v jiném vzbudit důvodnou obavu, je třeba posoudit na základě konkrétních okolností, s přihlédnutím zejména k fyzickým a povahovým vlastnostem poškozeného a pachatele i k jejich vzájemnému vztahu.

Přestože tento trestný čin je v případech domácího násilí pravděpodobně velmi frekventovaný, je velmi těžko prokazatelný, proto se tato skutková podstata v praxi v podstatě nevyužívá.

Hlava VI. TRESTNÉ ČINY PROTI RODINĚ A MLÁDEŽI

§ 215 Týrání svěřené osoby

- (1) Kdo týrá osobu, která je v jeho péči nebo výchově, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta.
- (2) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán,
 - a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 zvláště surovým způsobem nebo na více osobách, nebo
 - b) pokračuje-li v páchání takového činu podelší dobu.

Týrání definovala soudní praxe jako zlé nakládání vyznačující se vyšším stupněm hrubosti a bezcitnosti a určitou trvalostí, které týraná osoba pro jeho krutost, bezohlednost nebo bolestivost pociťuje jako příkoří, přičemž se nevyžaduje, aby u svěřené osoby vznikly následky na zdraví (R 20/1984-L).

Tento trestný čin přichází v úvahu v případech domácího násilí páchaného na dětech, případně na starých či invalidních osobách odkázaných na péči svých blízkých. V poslední době se bohužel velmi zvyšuje počet případů domácího násilí páchaného na seniorech.

HLAVA VII. TRESTNÉ ČINY PROTI ŽIVOTU A ZDRAVÍ

§ 219 Vražda

Základní skutkovou podstatou je úmyslné usmrcení jiného s trestní sazbou pět až deset let.

Bohužel i v případech domácího násilí se trestný čin vraždy vyskytuje, a to ne zcela výjimečně. Známe i případy, kdy usmrcena není oběť, ale pachatel domácího násilí, neboť oběť nenalezla jiné východisko ze své situace.

Z kvalifikovaných skutkových podstat uvedených v odstavci 2 přicházejí v úvahu zejména ty uvedené pod písmeny b) zvláště surovým nebo trýznivým způsobem, d) na těhotné ženě a v případě, že se v rodině vyskytují děti může v úvahu přicházet i písmeno e) na osobě mladší než patnáct let.

§§ 221, 222 Ublížení na zdraví

§ 221

- (1) Kdo jinému úmyslně ublíží na zdraví, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.
- (2) Odnětím svobody na jeden rok až pět let bude pachatel potrestán,
 - a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 na svědkovi, znalci či tlumočnickovi pro výkon jejich povinnosti,
 - b) spáchá-li takový čin na jiném pro jeho rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je bez vyznání nebo,
 - c) způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví.
- (3) Odnětím svobody na tři léta až osm let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt.

§ 222

- (1) Kdo jinému úmyslně způsobí těžkou újmu na zdraví, bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až osm let.
- (2) Odnětím svobody na tři léta až deset let bude pachatel potrestán,
 - a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 na svědkovi, znalci nebo tlumočnickovi pro výkon jejich povolání, nebo
 - b) spáchá-li takový čin na jiném pro jeho politické přesvědčení, národnost, příslušnost k etnické skupině, rasu, vyznání nebo proto, že je bez vyznání.
- (3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 nebo 2 smrt.

Úmyslné ublížení na zdraví je zřejmě nejčastějším trestným činem, pro který jsou pachatelé domácího násilí stíháni. Za ublížení na zdraví je možné pokládat takový stav, který porušením normálních tělesných nebo duševních funkcí znesnadňuje výkon obvyklé činnosti nebo má jiný vliv na obvyklý způsob života poškozeného a který zpravidla vyžaduje lékařské ošetření, i když nezanechává trvalé následky.

Problémem je, že v případech domácího násilí jsou brány v úvahu jednotlivé útoky, které ne vždy dosahují intenzity ublížení na zdraví. I přesto je ublížení na zdraví zřejmě nejčastějším trestným činem, pro který jsou pachatelé domácího násilí trestáni. Bohužel i v takových případech, kdy útok dosáhne intenzity ublížení na zdraví se stává, že si policisté zjednoduší práci tím, že výkladové pravidlo používané podpůrně soudem, že o trestný čin se

jedná v případě sedmi a více denní pracovní neschopnosti, používají jako *conditio sine qua non* tohoto trestného činu, čímž v mnoha případech docílí toho, že útok nebude hodnocen jako trestný čin a věc postoupí obecnímu úřadu jako přestupek.

Pojem těžké újmy na zdraví je definován v § 89 odstavec 7 trestního zákona, a to následovně: Těžkou újmou na zdraví se rozumí jen vážná porucha zdraví nebo vážné onemocnění. Za těchto podmínek je těžkou újmou na zdraví

- a) zmrzačení,
- b) ztráta nebo podstatné snížení pracovní způsobilosti,
- c) ochromení údu,
- d) ztráta nebo podstatné oslabení funkce smyslového ústrojí,
- e) poškození důležitého orgánu,
- f) zohyzdění,
- g) vyvolání potratu nebo usmrcení plodu,
- h) mučivé útrapy nebo
- i) delší dobu trvající porucha zdraví.

V případě obou uvedených trestných činů přichází v případech domácího násilí v úvahu jejich základní skutkové podstaty, popřípadě kvalifikované skutkové podstaty uvedené v obou paragrafech v odstavci 3.

§ 230 Účast na sebevraždě

V souvislosti se sebevraždou či pokusem o sebevraždu oběti týrání, jako fatální zakončení zvláště dlouhodobých případů domácího násilí, je trestným činem, pokud násilník oběť k sebevraždě pohne nebo jí při ní pomáhá.

Přísnější postih hrozí pachateli v případě, že jde o sebevraždu osoby mladší osmnácti let, těhotné ženy, osoby stížené duševní poruchou nebo nedostatečně duševně vyvinuté.

Pohnutím je jakékoli jednání, které je způsobilé u jiné osoby vyvolat rozhodnutí sáhnout si na život. Může jít o přemlouvání, poučení o možnosti spáchat sebevraždu, ale i schvalování sebevraždy u jiné osoby. Může jít i o zlé zacházení, ale je třeba, aby se pachatel zle choval k jinému s úmyslem, vyvolat u něho rozhodnutí k sebevraždě.

Pomocí může být např. opatření prostředků k provedení sebevraždy, odstranění překážek apod.

V našich zeměpisných šířkách se tento trestný čin patrně vyskytuje jen zřídka, je však poměrně častým jevem v asijských zemích (např. Indie).

HLAVA VIII. TRESTNÉ ČINY PROTI SVOBODĚ A LIDSKÉ DŮSTOJNOSTI

Oddíl první trestné činy proti svobodě

§ 231 omezování osobní svobody

Podstatou tohoto trestného činu je bránění v užívání osobní svobody. Tím se rozumí zásah do osobní svobody, jímž se znemožňuje nebo omezuje volný pohyb člověka a zároveň se mu zabráňuje o svém pohybu svobodně rozhodovat. Bránění v užívání této svobody musí být nesnadno překonatelné.

I tento trestný čin přichází v případech domácího násilí v úvahu. Zejména se tak děje v případech, kdy násilník opouští na nějakou dobu společné obydlí a aby měl oběť i nadále pod kontrolou, zabrání jí v opuštění bytu třeba tím, že jí odebere klíče.

§ 232 Zbavení osobní svobody

Pachatel tohoto trestného činu jinou osobu osobní svobody zbavuje. Jde o podobný trestný čin jako v případě § 231 trestního zákona. Rozdíl je v tom, že u tohoto trestného činu pachatel oběť trvale nebo alespoň na dlouhou dobu omezuje v její osobní svobodě. Svou dlouhodobostí se tento trestný čin blíží uvěznění.

§ 235 Vydírání

Při páchaní tohoto trestného činu pachatel nutí poškozeného násilím, pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy, aby něco konal, opominul nebo trpěl. Čin je dokonán již násilným jednáním či pohrůzkou násilí nebo jiné újmy, nevyžaduje se, aby pachatel dosáhl toho, co sledoval.

Násilím je použití fyzické síly k překonání nebo zamezení kladeného nebo očekávaného odporu. Násilí musí být prostředkem nátlaku na vůli poškozeného. Není podmínkou, aby poškozený kladl odpor např. když si je vědom fyzické převahy násilníka nebo má strach z dalšího násilí.

Pohrůzkou násilí se rozumí, jak pohrůžka bezprostředního násilí, tak i pohrůžka násilí, které má být vykonáno v budoucnosti. Pohrůžka násilí nemusí směřovat přímo proti napadenému, ale může směřovat např. vůči jeho dítěti, oblíbenému domácímu zvířeti atd.

Pohrůžka jiné těžké újmy může spočívat např. v hrozbě způsobení majetkové újmy nebo třeba vážné újmy na cti a dobré pověsti.

K vydírání dochází velmi často již v ranném stádiu násilného vztahu. Pachatel si prostřednictvím násilí, pohrůzkou násilí nebo jiné těžké újmy (např. odnětí dítěte, ale také vraždou dítěte či pohrůzkou, že oběť společensky znemožní) na oběti vynucuje, aby něco

konala, opominula nebo trpěla (např. aby nevyhledala lékaře či policii nebo aby stáhla trestní oznámení podané proti jeho osobě).

§ 237 Útisk

Kdo jiného nutí, zneužívá jeho tísně nebo závislosti, aby něco konal, opominul nebo trpěl, bude potrestán odnětím svobody až na šest měsíců.

U tohoto trestného činu pachatel neužívá násilí, ale omezuje se na zneužití něčí tísně či závislosti. Vzhledem k absenci násilí se jedná o méně intenzivní zásah do svobody rozhodování, než je tomu u vydírání.

V případech domácího násilí se jedná zejména o zneužití závislosti, neboť pachatel si je dobře vědom, že oběť je na něm závislá, a to především ekonomicky.

Oddíl druhý trestné činy proti lidské důstojnosti

§ 241 Znásilnění

Znásilnění se dopustí ten, kdo násilím nebo pohrůzkou bezprostředního násilí donutí jiného k souloži nebo k jinému obdobnému pohlavnímu styku nebo kdo k takovému činu zneužije bezbrannosti jiného. Za tento trestný čin hrozí pachateli v odstavci 1 trest odnětí svobody v rozmezí dvou až osmi let.

K pojmu násilí (viz trestný čin vydírání)

Co se týče pohrůžky bezprostředního násilí, soudy k naplnění tohoto znaku požadují, aby šlo o takovou pohrůžku, z níž by bylo patrné, že násilí bude použito okamžitě, nepodrobí-li se napadená osoba vůli útočnicka (R17/1982).

O zneužití bezbrannosti půjde tehdy, je-li oběť bez přičinění pachatele v takovém stavu, ve kterém není vzhledem k okolnostem činu schopna projevit svou vůli, pokud jde o pohlavní styk s pachatelem, popřípadě ve kterém není schopna klást odpor jeho jednání (R 43/1994)

Za soulož je třeba pokládat spojení pohlavních orgánů muže a ženy.

Jiným obdobným pohlavním stykem je styk, který je způsobem provedení a svou závažností srovnatelný se souloží. Půjde především o orální nebo anální pohlavní styk.

Ačkoli byla ochrana v případě tohoto trestného činu rozšířena i na muže pravdou zůstává, že oběťmi znásilnění se stávají především ženy, a to i v případech domácího násilí. Znásilnění, došlo-li k němu mezi manželi, nebylo dříve posuzováno jako trestný čin. I dnes se ještě můžeme setkat s názorem, že manžel má na pohlavní styk jakési právo, které si může případně vynutit i násilím. Bohužel se tento názor vyskytuje i mezi policisty, a proto se žena

podávající na svého manžela trestní oznámení pro znásilnění, může velmi snadno stát obětí tzv. sekundární viktimizace.

§§ 242, 243 Pohlavní zneužívání

§ 242

Tohoto trestného činu se dopustí ten, kdo vykoná soulož na osobě mladší než patnáct let nebo kdo takové osoby jiným způsobem pohlavně zneužije. Trestní sazba se u této základní skutkové podstaty pohybuje v rozmezí od jednoho roku do osmi let.

§ 243

Tohoto trestného činu se dopustí ten, kdo zneužije závislosti osoby mladší osmnácti let nebo osoby svěřené jeho doзору a přiměje ji k mimo manželské souloži nebo kdo takové osoby, zneužívaje její závislosti, jiným způsobem pohlavně zneužije. Takový pachatel může být potrestán odnětím svobody až na dvě léta.

Pohlavně zneužívanou osobou může být jak chlapec tak dívka. Stejně tak nezáleží na fyzické pohlavní dospělosti, ani na předchozím sexuálním životě zneužívané osoby.

K pojmu soulož (viz znásilnění).

Za jiný způsob pohlavního zneužití jsou důvodně považovány intenzivnější zásahy do pohlavní sféry poškozených, jako např. orální pohlavní styk, ale i ohmatávání prsou nebo pohlavních orgánů apod.

O osobu svěřenou pachatelovu doзору jde tehdy, jestliže má pachatel právo i povinnost na ni dohlížet a bdít nad ní. Může tak jít nejen např. o dítě, ale i o osobu zbavenou svéprávnosti.

Domácí násilí, je-li pácháno na dětech, se bohužel může projevit i ve formě tohoto trestného činu.

Uvedený výčet trestných činů není vyčerpávající. Jedná se pouze o trestné činy ke kterým v případech domácího násilí dochází nejčastěji.

10.2 Společné znaky trestných činů páchaných v rámci domácího násilí

Ve způsobu provedení trestných činů páchaných v rámci domácího násilí lze vysledovat určité společné znaky, které jsou v něm takřka pravidelně přítomny.

Pokud jde o osoby trestným činem dotčené je důležitou okolností pro to, aby čin mohl být řazen pod pojem domácího násilí, blízkost pachatele a oběti. Tyto osoby jsou k sobě většinou v poměru rodinném nebo obdobném ve smyslu ustanovení **§ 89 odstavec 8 trestního zákona**.

Co se týče časové souvislosti, je pro tyto trestné činy typická dlouhodobost, soustavnost a trvalost. Ve většině případů, čím déle násilný vztah trvá, tím jsou útoky častější. Jednotlivé útoky jsou často prováděny stejným nebo obdobným způsobem a jejich společným cílem je upevnění mocenské pozice násilníka, zastrašení oběti a eliminace jejího odporu.

Následky jednotlivých útoků zpravidla nebývají tak závažné, aby jednání pachatele mohlo být označeno za trestný čin. Ovšem je třeba říci, že zde hraje podstatnou roli i přístup policistů, kteří často kvalifikují jako přestupek čin, jehož účinek nezpůsobil alespoň sedmidenní pracovní neschopnost. Tento přístup policie je i jedním z důvodů vysoké latence násilných trestných činů páchaných na osobách blízkých. Co se týče případů násilí psychického, jako je tomu u trestných činů vydírání nebo útisku, je hlavním problémem nízké objasněnosti těchto činů především důkazní nouze.

Ačkoli se oběť s následky domácího násilí vyrovnává ještě dlouhou dobu po skončení násilného vztahu a někdy se s nimi nevyrovná vůbec, je pro trestné činy páchané v rámci domácího násilí typické, že jsou za jejich spáchání ukládány poměrně nízké tresty. S výjimkou znásilnění, těžkého ublížení na zdraví nebo vraždy, nepřesahuje horní hranice trestu dva roky odnětí svobody. To vede i k častému využívání alternativních trestů, což může být pozitivní pro pachatele, ale bývá to problém pro bezpečnost oběti.

11 Trestní právo procesní

11.1 Zákon č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním (trestní řád)

Trestní řád je normou práva procesního. Upravuje postup orgánů činných v trestním řízení tak, aby trestné činy byly náležitě zjištěny a jejich pachatelé podle zákona spravedlivě potrestáni (§ 1 odstavec 1 trestního řádu). Nejinak je tomu i v případě trestných činů páchaných v rámci domácího násilí.

Trestní oznámení může podle § 158 trestního řádu podat kdokoli. Problémem však zůstává, že většina trestných činů páchaných v rámci domácího násilí, s jedinou výjimkou trestného činu podle § 215a trestního zákona (týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě), je uvedena v § 163 trestního řádu, což znamená, že k zahájení trestního stíhání nebo k jeho pokračování je třeba souhlas poškozeného. Odepření takového souhlasu, již nelze vzít zpět. V případech domácího násilí není pro pachatele, který žije s poškozenou osobou a na němž je tato zpravidla i ekonomicky závislá, problém přimět tuto osobu k odepření souhlasu s trestním stíháním. Věřím, že k tomu aby poškozený měl více času a klidu rozmyslet si, zda souhlas s trestním stíháním dá či nikoli, přispěje zákonem č. 135/2006 Sb. zavedený institut vykázaní, který je účinný od 1. 1. 2007 (více viz samostatná kapitola).

Novelou č. 265/2001 Sb. účinnou od 1. 1. 2002 byl za § 163 trestního řádu vložen § 163a, který měl přispět k řešení problematiky souhlasu s trestním stíháním především u obětí domácího násilí. V tomto ustanovení se uvádí, že souhlasu předmětné kategorie poškozených není třeba v případech, kdy je z okolností zřejmé, že tento souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhrůzkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností. Bohužel se zatím v praxi ukazuje, že prokázat okolnosti tísně na straně poškozeného, je stejně náročné, jako dokázat samotné domácí násilí.

V případech, kdy poškozený přecejen dá souhlas s trestním stíháním, má pachatel další možnost, jak se vyhnout trestu, a to vyvinout na poškozeného nátlak, aby proti němu odmítl vypovídat. Odepřít výpověď mohou osoby uvedené v § 100 trestního řádu. Toto ustanovení ve svém odstavci 2 zároveň koresponduje s čl. 37 Listiny základních práv a svobod, a to s jeho odstavcem 1 v němž se uvádí, že každý má právo odepřít výpověď, jestliže by jí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě blízké.

11.2 Postavení poškozeného v trestním řízení

Podle § 43 odstavec 1 trestního řádu se za poškozeného považuje ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda.

Poškozený má v trestním řízení určitá práva. Má právo činit návrhy na doplnění dokazování, nahlížet do spisů, zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání a před skončením řízení se k věci vyjádřit.

Poškozený, který má proti obviněnému zákonný nárok na náhradu škody, jež mu byla trestným činem způsobena, je oprávněn navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému tuto škodu nahradit. Návrh je třeba učinit nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování.

Dalším právem poškozeného je právo kdykoli žádat státního zástupce podle § 157a trestního řádu, o přezkoumání průtahů v řízení.

Poškozený má rovněž právo dát se zastupovat zmocněncem, a to advokátem nebo jakoukoli jinou osobou splňující podmínky uvedené v § 50 odstavec 2 trestního řádu.

V praxi jsou oběti domácího násilí advokáty často odmítány, jak pro své nedostatečné ekonomické zajištění, tak i pro to, že pachatelé domácího násilí jsou v intencích trestního práva často nepostižitelní.

Zastoupení zmocněncem je častější. Jde zpravidla o osobu pracující pro některou z neziskových organizací, které pomáhají obětem domácího násilí. Výhodou tohoto zastoupení je především obeznámenost s touto problematikou.

Podle § 51a trestního řádu má poškozený nárok na poskytnutí právní pomoci bezplatně nebo za sníženou odměnu. K tomu, aby poškozenému byla taková právní pomoc poskytnuta musí prokázat nedostatek finančních prostředků. Zároveň je třeba, aby byl uplatněn návrh na náhradu škody trestným činem způsobené.

Novelou č. 283/2004 Sb. bylo do trestního řádu implementován § 44a, v němž se uvádí, že shledá-li orgán činný v trestním řízení, že poškozenému nebo svědkovi hrozí nebezpečí v souvislosti s pohybem obviněného nebo odsouzeného na svobodě, poučí poškozeného nebo svědka o možnosti žádat informace o tom, že obviněný uprchl z vazby nebo z ní byl propuštěn nebo odsouzený byl propuštěn nebo uprchl z výkonu trestu. Tímto zákonem dostal poškozený také možnost podat stížnost proti rozhodnutí o podmíněném odložení podání návrhu na potrestání (§ 179g odstavec 4 trestního řádu) a proti rozhodnutí o tom, že se podezřelý během zkušební doby osvědčil (§ 179h odstavec 4 trestního řádu). Rovněž tímto zákonem byl za odstavec 1 § 154 trestního řádu přidán odstavec 2, který

umožňuje soudu na návrh poškozeného, uložit odsouzenému povinnost uhradit poškozenému zcela nebo z části náklady související s účastí poškozeného v trestním řízení, a to i v případě, že poškozenému nebyl přiznán nárok na náhradu škody ani zčásti.

V případech, kdy je poškozený vyslýchán v řízení před soudem jako svědek, má předseda senátu nebo jiný člen senátu možnost podle **§ 183a trestního řádu**, z důležitých důvodů vyslechnout svědka mimo hlavní líčení. V praxi se této možnosti u obětí domácího násilí užívá jen zřídka. U vztahových deliktů přichází v úvahu i možnost daná **§ 209 trestního řádu**, v němž jsou stanoveny určité okolnosti, které předsedovi senátu umožňují vyslechnout svědka v soudní síni, bez přítomnosti obžalovaného.

11.3 Úloha policie v případech domácího násilí

Úloha policie v případech domácího násilí je zcela zásadní. Policisté jsou totiž často první, ale bohužel v mnoha případech také poslední orgán veřejné moci, který s domácím násilím přijde do styku. Je proto velmi důležité, jakým způsobem se policisté k dané situaci postaví. Budou-li se v případě konkrétního zásahu chovat neutrálně nebo se dokonce postaví na stranu pachatele a oběť obviní z hysterie či z toho, že si vše vymyslela, uvrhnou tak oběť do stavu beznaděje a bezmoci. I z těchto důvodů je nutné, aby policisté byli dostatečně školeni, jak se mají v případech domácího násilí chovat.

Na druhé straně je pochopitelné, že pro policisty je velmi demotivujícím faktem, že oběť může kdykoli vzít souhlas s trestním stíháním, v případech trestných činů podle **§ 163 trestního řádu**, zpět.

Dalším problémem je v případech domácího násilí velmi obvyklá důkazní nouze. Pokud se totiž vůbec vyskytují nějakí svědci, jde v mnoha případech o děti, které v násilném vztahu žily a vypovídat proti jednomu z rodičů je pro ně zpravidla velmi stresující, navíc jde o výpověď o situacích, na něž by dítě raději zapomnělo. Dalšími svědky, kteří přicházejí v úvahu, mohou být sousedé. Ti jsou však ochotni vypovídat jen zřídka. Po vyčerpání těchto možností už přichází v úvahu jen výpověď oběti a pachatele, které si samozřejmě protiřečí. Pro policisty je tak bezpochyby jednodušší, pokusit se partnery přemluvit, aby se smířili, eventuálně je-li to možné, postoupit věc jinému orgánu jako přestupek.

11.3.1 Práva a povinnosti policisty (úprava do 31. 12. 2006)

Práva a povinnosti policistů upravuje **zákon č. 283/1991 Sb. o policii České republiky**

Policista je povinen:¹⁴

- jednat s pachatelem i s obětí tak, aby jim v souvislosti s policejním zákrokem nevznikla bezdůvodná újma (**§ 6 zákona o policii**),
- provést veškerá nezbytná opatření, je-li páchán trestný čin, přestupek či existuje-li důvodné podezření z jejich páchání (**§ 7 zákona o policii**).

Policista je oprávněn:¹⁵

- požadovat potřebná vysvětlení, která mohou přispět k objasnění skutečností důležitých pro odhalení přestupku a jeho pachatele (**§ 12 zákona o policii**),
- zajistit osobu, která svým jednáním bezprostředně ohrožuje svůj život nebo život nebo zdraví jiných osob nebo majetek, a která byla přistižena při jednání, které má znaky přestupku, je-li důvodná obava, že bude v protiprávním jednání pokračovat nebo bude mařit řádné objasnění věci, a to až na dobu 24 hodin od okamžiku omezení osobní svobody (**§ 14 zákona o policii**),
- zadržet podezřelou osobu (**§ 76 trestního řádu**),
- omezit pohyb nejdéle na dobu dvou hodin osobě, která fyzicky napadá jinou osobu nebo policistu nebo poškozuje cizí majetek (**§ 16 zákona o policii**),
- odebrat zbraň (**§ 17 zákona o policii**),
- použít donucovací prostředky (**§ 38 zákona o policii**),
- použít zbraň (**§ 39 zákona o policii**),
- otevřít byt nebo jiný uzavřený prostor, je-li důvodná obava, že je ohrožen život nebo zdraví osoby, nebo hrozí-li větší škoda na majetku (**§ 21 zákona o policii**). Podle **§ 83c trestního řádu**, může policista do obydlí, jiných prostor a na pozemek vstoupit i tehdy, nesnese-li věc odkladu a vstup je nezbytný pro ochranu života nebo zdraví osob, pro ochranu jejich práv a svobod nebo pro ochranu veřejné bezpečnosti a pořádku. Rozsah podmínek je zde širší, takže i tehdy, nedosahuje-li fyzický útok intenzity trestného činu (v případech domácího násilí často jednotlivé útoky agresora této intenzity nedosahují), nicméně lidská práva, důstojnost a zdraví jsou ohroženy.

¹⁴ Jak jednat s obětmi a pachateli, příručka pro Policii ČR a Městskou policii, proFem, 2005

¹⁵ Jak jednat s obětmi a pachateli, příručka pro Policii ČR a Městskou policii, proFem, 2005

11.4 Chování policisty na místě činu

Policista, který se dostaví na místo násilného útoku by především měl zjistit zdravotní stav oběti, popřípadě pachatele, vyžaduje-li to situace, měl by přivolat lékaře . Všímat si, zda se v bytě nacházejí známky nějakého útoku. Má-li pachatel nějakou zbraň, měl by mu ji policista raději odebrat a pokud je to možné, oddělit pachatele od oběti, nejlépe ho odvést do jiné místnosti.

Při výslechu pachatele, by si policista měl dát pozor na to, že pachatel se bude snažit incident bagatelizovat, popřípadě svalovat vinu na oběť.

Oběť by měla být vyslýchána vždy odděleně od pachatele. Policista by měl oběť nechat, aby útok sama popsala a až poté položit případné doplňující otázky. Chce-li oběť podat trestní oznámení měl by ho policista přijmout a zároveň oběť poučit o důsledcích zpětvzetí souhlasu s trestním stíháním.

Byli-li domácímú násilí přítomni ještě další svědci, policista je požádá o vysvětlení. Jsou-li svědky děti, policista by měl zvážit jejich výslech s ohledem na jejich zdravotní stav a prodělaný šok, případně výslech odložit na pozdější dobu.

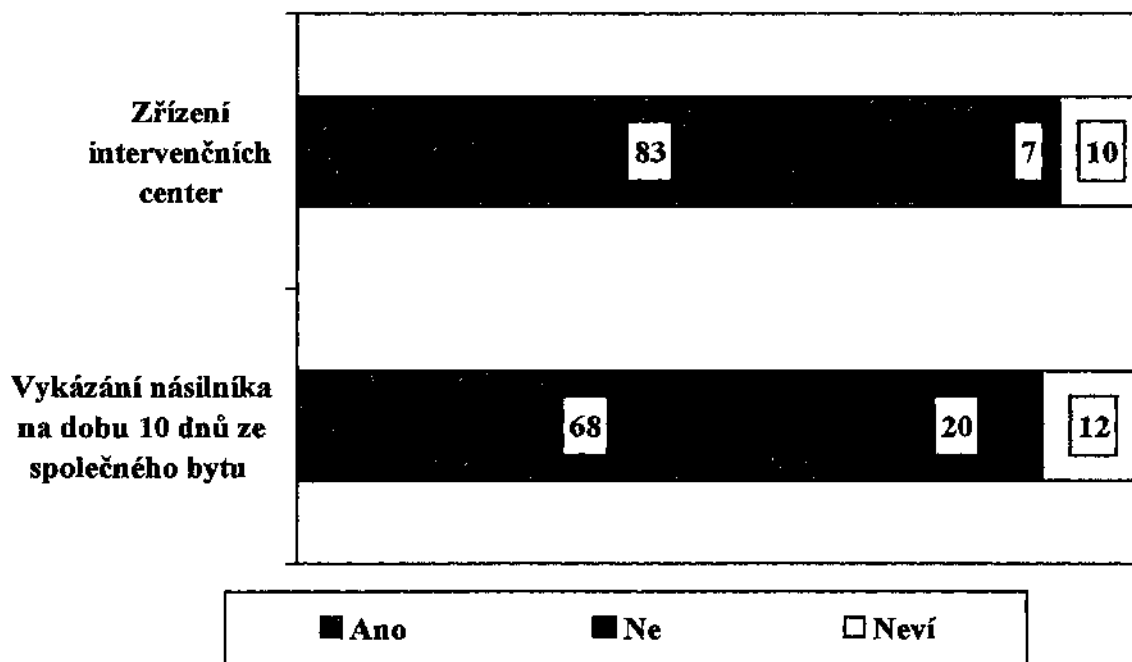
12 Institut vykázání

Toto opatření, které se stalo účinným dne 1. 1. 2007 a bylo do našeho právního řádu vneseno zákonem č. 135/2006 Sb., se Česká republika, po vzoru Rakouska, posunula správným směrem v boji s domácím násilím. Policistům tak přibylo do stávajícího výčtu nové právo, kterého mohou v případech domácího násilí využít.

Odpůrci vykázání tvrdí, že jde o přílišný zásah do soukromí a do lidských práv potenciálního pachatele, nicméně jak už bylo řečeno výše v kapitole o lidských právech, osobnostní práva oběti domácího násilí by měla být nadřazena nad vlastnickým právem pachatele, zvláště když toto opatření pachatele jeho práv nezabavuje, nýbrž je pouze na určitou dobu omezuje

I velká část české veřejnosti se domnívá, že institut vykázání je přínosným opatřením. Ještě větší procento lidí si myslí, že velmi přínosné bude zřízení intervenčních center, která by měla vzniknout v průběhu tohoto roku.

„Považujete takové opatření za užitečné?“¹⁶

**/ respondenti byli s každým opatřením detailně seznámeni*

¹⁶ STEM pro Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR, 2006, www.bkb.cz

Výše zmíněný zákon je novelou několika zákonů a to především zákona o policii České republiky (**zákon č. 283/1991 Sb.**), občanského soudního řádu (**zákon č. 99/1963 Sb.**), trestního zákona (**zákon č. 140/1961 Sb.**) a dalších.

Podstatou věci je, že od 1. 1. 2007 mají policisté právo, s ohledem na útoky předešlé a hrozí-li útok proti životu, zdraví, svobodě nebo zvláště závažný útok proti lidské důstojnosti, vykázat osobu podezřelou (dále jen osoba vykázaná) z takového útoku ze společně obývaného bytu nebo domu s osobou ohroženou (dále jen společné obydlí), jakož i z jeho bezprostředního okolí. Součástí vykázání je i zákaz návratu do vymezených prostor. Toto rozhodnutí je účinné od okamžiku, kdy je prokazatelně sděleno osobě, proti které směřuje. Zmíněná osoba je poté povinna neprodleně opustit místo, na které se rozhodnutí vztahuje.

Není-li osoba, proti které rozhodnutí směřuje, přítomna ve společném obydlí v době policejního zákroku, je pro ni rozhodnutí o vykázání účinné od okamžiku, kdy se o něm dozví.

Policisté musí při vykázání specifikovat prostor, na který se rozhodnutí vztahuje a jsou povinni o rozsahu prostoru poučit vykázanou osobu.

Policisté umožní vykázané osobě, aby si před odchodem ze společného obydlí vzala věci sloužící osobní potřebě, osobní cennosti a dokumenty a ve lhůtě do 24 hodin od výkonu rozhodnutí pak další osobní věci, věci nezbytné pro podnikání nebo pro výkon povolání.

Policisté informují vykázanou osobu o možnostech ubytování. Dále jí poučí o jejím právním postavení a možnostech postupu ve věci a vyžádají si od ní adresu pro doručování.

Ohroženou osobu policisté poučí o možnosti podání návrhu na předběžné opatření a také o možnosti psychologické, sociální nebo jiné pomoci organizací, které pomáhají obětem násilí. Je-li to nutné, přivolají policisté ohrožené osobě lékařskou pomoc.

Rozhodnutí o vykázání se vydává bez projednání věci a z úřední povinnosti. Souhlas ohrožené osoby se nevyžaduje.

Policisté jsou povinni rozhodnutí o vykázání do 24 hodin od vstupu do obydlí vyhotovit písemně. Kopii tohoto rozhodnutí obdrží osoba vykázaná, osoba ohrožená, OSPOD a v budoucnu i intervenční centrum.

Při vydání tohoto rozhodnutí se postupuje, nestanoví-li zákon o policii České republiky jinak, podle správního řádu. Proti rozhodnutí je možné se odvolat. Odvolání však nemá odkladný účinek.

Rozhodnutí o vykázání platí po dobu 10 dnů. Doba není možné zkrátit. V případě podání návrhu na předběžné opatření se tato doba prodlužuje, až do pravomocného rozhodnutí soudu o tomto návrhu.

Policisté jsou povinni ve lhůtě do 3 dnů od vydání rozhodnutí o vykázání provést kontrolu, zda osoba vykázaná i osoba ohrožená rozhodnutí dodržují.

V případě, že je podán návrh na předběžné opatření, je soud povinnen o něm rozhodnout do 48 hodin od jeho podání. Předběžným opatřením může soud uložit účastníku, proti kterému návrh směřuje, aby

- a) dočasně opustil společné obydlí obývané s navrhovatelem, jakož i jeho bezprostřední okolí nebo do něj nevstupoval,
- b) se zdržel setkávání s navrhovatelem nebo kontaktů s ním.

Předběžné opatření trvá jeden měsíc. V případě, že je podán návrh na jeho prodloužení neskončí lhůta dříve, než je o tomto návrhu rozhodnuto. Předběžné opatření zanikne nejpozději uplynutím jednoho roku od okamžiku jeho nařízení. Soudnímu rozhodnutí o předběžném opatření nemusí předcházet rozhodnutí policie o vykázání.

Mařením výkonu, ať už policejního nebo soudního rozhodnutí, se vykázaná osoba může dopustit trestného činu podle § 171 odstavec 1 písmeno e) trestního zákona. Aby se jednalo o trestný čin, je nezbytné, aby se osoba vykázaná dopustila závažného nebo opakovaného jednání ve snaze zmařit výkon rozhodnutí o vykázání vydaného policií nebo na základě předběžného opatření soudu. Za tento trestný čin hrozí pachateli trest odnětí svobody až na šest měsíců nebo peněžitý trest.

13 Trestně právní úprava domácího násilí de lege ferenda

13.1 Trestní právo hmotné

I přes všechny změny, které byly na poli trestního práva provedeny za účelem trestního postihu domácího násilí, lze konstatovat, že jde jen o změny dílčí, které nepostihují domácí násilí v celé jeho šíři.

Přestože **§ 215a trestního zákona** bezesporu přispěl ke zlepšení možnosti postihu domácího násilí, tak v jeho rámci nelze postihnout domácí násilí, které je páčáno za situace, kdy spolu oběť a pachatel nežijí nebo dokonce ani nežily. Stejně tak nelze v rámci tohoto a bohužel ani jiného paragrafu postihnout jednání, pro které v češtině zatím nemáme přiléhavý ekvivalent a které je v angličtině označováno jako stalking. Jedná se v podstatě o pronásledování a obtěžování, které spočívá např. ve sledování oběti, v neustálém telefonování, vyhledávání kontaktu s obětí, postávání před jejím domem atd.. V některých státech už kriminalizace takového jednání existuje např. v USA nebo v Nizozemí. V loňském roce zavedlo tento trestný čin také Rakousko.

Domnívám se, že je nutné do trestního zákona zavést definici, jak násilí obecně, tak domácího násilí. Pro příklad uvádím definici navrhovanou Bílým kruhem bezpečí, podle které domácí násilí je: "Fyzické, sexuální a psychické násilí nebo týrání mezi blízkými osobami včetně vážných pohrůzek použití podobného násilí, přičemž osoby blízké mohou žít ve společné domácnosti nebo žít odděleně a nebo spolu tyto osoby dlouho nežijí či dokonce nikdy nežily." Ve zvláštní části trestního zákona, by pak bylo možné, u jednotlivých trestných činů na tuto definici odkazovat (např. byl-li trestný čin spáchán v rámci domácího násilí, hrozí pachateli vyšší trest).

Druhou možností je přijetí nové skutkové podstaty, která bude širší, než ta stávající a bude zahrnovat i jiná jednání, než je týrání a také větší okruh osob, než-li jen ty, které spolu žijí ve společném obydlí. Tuto změnu by bylo možné provést i rozšířením stávající skutkové podstaty **§ 215a trestního zákona**.

Přínosná by zřejmě byla i novela ustanovení **§ 167 trestního zákona** (nepřekážení trestného činu) a **§ 168 trestního zákona** (neoznámení trestného činu) tak, aby se do výčtů v nich uvedených dostal i **§ 215a trestního zákona**, případně jiná skutková podstata domácího násilí.

13.2 Trestní právo procesní

Snad největším problémem trestního práva procesního v případech domácího násilí představuje § 163 trestního řádu. Výčet v něm uvedených trestných činů, k jejichž trestnímu stíhání je třeba souhlas poškozeného za předpokladu, že byl takový čin spáchán mezi osobami blízkými, je příliš široký. Bylo by tedy prospěšné, a to především pro psychický stav poškozeného, ale i vzhledem k možnosti pachatele těchto trestných činů potrestat, tento výčet zredukovat.

Ke zlepšení současné situace by jistě přispělo i častější využívání možností, které trestní řád poskytuje. Zejména tím mám na mysli možnost uvedenou v § 183a trestního řádu, podle kterého je možno za určitých okolností vyslechnout svědka mimo hlavní líčení a dále možnost danou § 209 trestního řádu, který umožňuje vyslechnout svědka v soudní síni bez přítomnosti obžalovaného.

13.3 Normy upravující postup policie

K právní úpravě možností policie při zásazích v případech domácího násilí, mám jen jedinou výhradu a to k institutu vykázaní. Domnívám se, že by do budoucna bylo lepší kdyby vykázaní podezřelé osoby ze společného obydlí bylo pro policisty povinností a nikoli právem.

Při stávající právní úpravě totiž může dojít k situaci, a to především v malých městech a na vesnici, že policista pachatele nevykáže z bytu nebo domu, protože se s pachatelem osobně zná.

13.4 Zákon o přestupcích

Z pohledu domácího násilí by bylo nejdůležitější změnou v tomto zákoně zrušení ustanovení o návrhových přestupcích. Poškozený by pak nebyl nucen rozhodovat se, zda má či nemá návrh podat. Přestupek by tak byl projednáván z úřední povinnosti.

14 Vybrané zahraniční právní úpravy domácího násilí

14.1 Slovenská republika

Přestože Slovensko vycházelo ze stejné legislativní úpravy jako Česká republika, začalo se domácím násilím jako problémem zabývat mnohem dříve, alespoň co se týče jeho legislativního řešení

K legislativním změnám na Slovensku přispěly především dva poznatky. Jedním z nich bylo pojetí rolí muže a ženy ve vztahu a v rodině, které je na Slovensku mnohem tradičnější, než ve většině evropských států. Řečeno jinak, muž je ve vztahu a v rodině dominantní postavou, která má právo uplatňovat svou moc i za cenu násilí.

Druhým poznatkem bylo uvědomění si, že domácí násilí není jen konfliktem mezi partnery, neboť často naplňuje skutkové podstaty různých trestných činů. Tedy opět řečeno trochu jinak, nejde o tzv. „italská manželství“.

14.1.1 Trestní zákon

První legislativní změna ve prospěch právní úpravy domácího násilí byla provedena novelou trestního zákona č. 183/1999 Z.z., kterou byla skutková podstata § 215 trestního zákona rozšířena z týrání osoby svěřené i na týrání osoby blízké. Brzy se však ukázalo, že podle tohoto novelizovaného ustanovení je možné postihnout jen část případů domácího násilí. Problém zůstal v definici osoby blízké § 89 odstavec 7 trestního zákona, která neumožňovala podle § 215 trestního zákona stíhat případy, kdy spolu partneři už nežijí nebo nikdy nežili. Proto byla tato definice novelou č. 421/2002 Z.z. rozšířena. Osobou blízkou se tedy při trestných činech vyhrožování usmrcením, ublížení na zdraví, týrání blízké a svěřené osoby, vydírání, znásilnění, sexuálního násilí, sexuálního zneužívání, rozumu i bývalý manžel, druh, bývalý druh, rodič společného dítěte, příbuzný v pokolení přímém, osvojitel, osvojenec, sourozenec, manžel, jakož i osoba, která s pachatelem žije či žila ve společné domácnosti.

Výše zmíněnou novelou z roku 2002 byl do § 215 trestního zákona vložen též demonstrativní výčet možných způsobů týrání. Z tohoto výčtu lze vyvodit, že za určitých okolností může být trestným činem i jednotlivý útok, má-li dostatečnou intenzitu.

Další změny provedené novelou č. 421/2002 Z.z.:

- **§ 62 trestního zákona** – podle nějž může být osoba odsouzená za trestný čin týrání blízké a svěřené osoby, sexuálního zneužívání a obchodování s lidmi podmíněně propuštěna nejdříve až po výkonu 2/3 uloženého trestu
- **§ 72 trestního zákona** – soud může pachateli, který spáchal trestný čin proti osobě blízké nebo svěřené uložit ochranné léčení, pokud lze důvodně předpokládat, že pachatel bude v násilném jednání pokračovat
- **§ 89 odstavec 23 trestního zákona** – jímž je definován pojem přiměřeného opatření či povinnosti. Takové omezení může spočívat mimo jiné v zákazu přiblížit se k poškozenému na vzdálenost menší než 5 m a zdržovat se v blízkosti obydlí poškozeného
- **§ 171 odstavec 3 trestního zákona** – v tomto ustanovení je stanovena trestnost maření výkonu předběžného opatření uloženého v občanském soudním řízení
- **§ 197a odstavec 2 trestního zákona** – podle kterého je sazba za trestný čin vyhrožování usmrcením, těžkou újmou na zdraví nebo jinou těžkou újmou takovým způsobem, že to může vzbudit důvodnou obavu, vyšší, je-li čin spáchán na osobě blízké nebo na osobě, která je v pachatelově péči či výchově.

Touto novelou došlo také ke zvýšení trestních sazeb u některých trestných činů:

- trestný čin násilí proti skupině nebo jednotlivci – sazba zvýšena z 1 na 2 roky
- trestný čin vydírání – sazba zvýšena ze 3 na 2-8 let
- trestný čin znásilnění – sazba zvýšena z 2-8 na 5-12 let
- trestný čin sexuálního násilí – sazba zvýšena z 2-8 na 5-12 let (tento trestný čin je obdobou rozšíření trestného činu znásilnění v ČR)
- trestný čin sexuálního zneužívání – zvýšení sazby z 1-8 na 2-10 let

14.1.2 Trestní řád

Podstatné změny proběhly na Slovensku i na poli trestního práva procesního. Novelou č. 422/2002 Z.z. bylo změněno ustanovení **§ 163a trestního řádu** tak, že již není třeba souhlasu poškozeného s trestním stíháním pachatele, byl-li trestný čin ublížení na zdraví, omezování osobní svobody, znásilnění, vydírání a násilí proti skupině obyvatel a jednotlivci spáchán osobou, která byla v době spáchání manželem nebo druhem poškozeného.

14.1.3 Další změny v jiných právních odvětvích

Změny proběhly i v oblasti práva občanského. Novelou občanského zákoníku č. 526/2002 Zb. bylo stanoveno, že násilný manžel nemá nárok na poskytnutí náhradního bytu v případě rozhodování o zrušení práva společného nájmu bytu manželi a určení jeho výhradního nájemce.

Novelou č. 424/2002 Zb. byl změněn i občanský soudní řád a to tak, že byla zkrácena lhůta pro vydání předběžného opatření, pokud se toto týká osob nezletilých nebo osob ohrožených násilím. Byl také zaveden nový druh předběžného opatření, na jehož základě lze násilníkovi zakázat vstupovat do bytu, ve kterém žije osoba blízká nebo osoba která se nachází v jeho výchově či péči. Předpokladem pro uložení tohoto opatření je důvodné podezření z násilí.

Lze konstatovat, že slovenská právní úprava obsahuje poměrně komplexní úpravu domácího násilí. Nicméně se domnívám, že se Slovensko vydalo možná až příliš jednotvárnou cestou represe. Nejsem přesvědčená o tom, že vyšší trestní sazby pro pachatele domácího násilí jsou tím správným řešením. Nicméně po tak krátké době platnosti slovenských změn v trestním právu, lze jejich účelnost hodnotit jen těžko.

14.2 Rakouská spolková republika

Rakousko bylo patrně první evropskou zemí, která přijala poměrně zásadní změny Právního řádu ve prospěch ochrany před domácím násilím. Rakouský model se např. od slovenského liší svým důrazem na ochranu a bezpečnost oběti. Potrestání pachatele je až na druhém místě.

Nejzásadnějším průlomem v Rakousku bylo přijetí „Spolkového zákona na ochranu před domácím násilím“ (dále jen **GeSchG**), který nabyl účinnosti v roce 1997. V návaznosti na tento zákon byly novelizovány i další normy zejména zákon o bezpečnostní policii nebo exekuční zákon.

GeSchG zakotvil do Rakouského právního řádu možnost vykázaní násilníka na určitou dobu z bytu k němuž mu svědčí nějaké právo. Jinými slovy tak učinil pachatele za násilí zcela odpovědným. Od této chvíle je to násilník a ne oběť, kdo musí opustit společné obydlí.

Policisté jsou podle § 38 GeSchG oprávněni násilníkovi zakázat vstup do obydlí a v případě, že se v době zásahu v obydlí nachází, vykázat jej jak z tohoto obydlí, tak z bezprostřední blízkosti oběti, a to na 10 dní

Pokud ohrožená osoba podá v těchto deseti dnech návrh na předběžné opatření u soudu rozhodujícího věci rodinné, prodlouží se tato doba do zahájení řízení, nejdéle však o dalších deset dní. Soud může předběžným opatřením násilníkovi uložit zákaz vstupu do bytu až na tři měsíce, dále zákaz obětí kontaktovat a zákaz zdržovat se na místech, na kterých by se mohl s obětí setkat. Toto předběžné opatření lze použít nejen mezi manželi, ale i v případě jiných rodinných příslušníků. Stejně tak je možné podat návrh na předběžné opatření bez předchozího vykazání násilníka policii.

Rakouská právní úprava domácího násilí je postavena na dobré spolupráci mezi soudy, policií a intervenčními centry. Policisté jsou povinni informovat intervenční centrum o provedeném zásahu v případech domácího násilí a toto centrum pak samo kontaktuje oběť a nabídne jí pomoc.

Dalším pozitivním faktorem je důsledné a propracované proškolení osob, které přicházejí s případy domácího násilí do styku, ať už jde o policisty nebo úředníky.

Velmi důležité je i to, že na přípravě této právní úpravy se podíleli soudci, policisté, ale i zástupci intervenčních středisek.

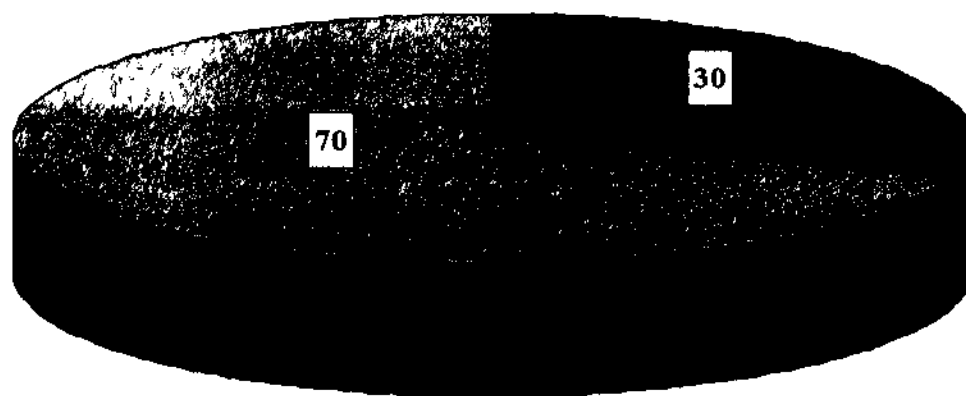
Od roku 2006 je Rakousko další zemí, která zavedla do svého právního řádu stalking (vysvětlení pojmu viz. kapitola Trestní právo de lege ferenda) jako trestný čin.

15 Závěr

Ve své práci jsem se pokusila rozebrat současnou trestněprávní úpravu domácího násilí v České republice a dotkla jsem se i jiných právních odvětví, a to především práva správního, zejména pak zákona o přestupcích a nového zákona o ochraně před domácím násilím, který do našeho právního řádu zakotvil možnost vykázat násilníka ze společného obydlí

Jak jsem zmínila v úvodu, ale i v některých dalších kapitolách, je nepochybné, že názor široké veřejnosti na domácí násilí se v posledních pěti letech velmi proměnil. Je tomu tak především proto, že lidé mají mnohem více informací, než tomu bylo dříve. Společnost začíná domácí násilí chápat, jako něco nežádoucího a trestuhodného. Kladně hodnotí i novou právní úpravu. Za přínosnou ji považuje 68% dotázaných. Z toho je vidět, že i podle občanů se Česká republika v boji s domácím násilím vydala správným směrem. To je zřejmé i z následujícího grafu. Většina lidí si totiž myslí, že ochrana oběti by měla mít přednost před potrestáním násilníka.

„S kterým z následujících dvou výroků spíše souhlasíte?“¹⁸

- Při zásazích proti domácímu násilí je třeba se v první řadě zaměřit na stíhání pachatele.
- Při zásazích proti domácímu násilí je třeba se v první řadě zaměřit na ochranu napadené osoby.

¹⁸STEM pro Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR, 2006, www.bkb.cz

Nová právní úprava je účinná teprve od 1. 1. 2007 a prozatím to vypadá, že policie využívá možnosti vykázat násilníka ze společného obydlí poměrně v hojném počtu. Na hodnocení pozitivního nebo negativního přínosu této právní úpravy je zatím příliš brzy, ale lze jistě kladně hodnotit snahu policistů využívat tohoto nového práva, které jim bylo dáno.

V úvodu jsem si položila otázku, zda je současná česká právní úprava dostatečná pro boj s domácím násilím. Domnívám se, že nikoli. Institut vykázání i ve spojení s již dříve platnou právní úpravou k boji s domácím násilím nestačí. Je nezbytné přijmout ještě mnoho dalších legislativních změn.

Zřejmě prvořadým krokem by mělo být zakotvení definice domácího násilí do českého právního řádu. Stejně důležité je i odstranění povinnosti souhlasu poškozeného s trestním stíháním pachatele, který je zákonem vyžadován u většiny trestných činů páchaných v rámci domácího násilí.

Problémem zůstává i to, jakým způsobem by se mělo naložit s pachateli domácího násilí, tedy zda je vhodné trestat je prostřednictvím některého ze stávajících druhů trestů či zda by bylo lepší, aby vznikly terapeutické programy. V případě, že by takové programy v budoucnu vznikly, je nezbytné zabývat se i tím, zda by účast na nich měla být dobrovolná nebo povinná. Ze zahraničních zkušeností vyplývá, že výsledky terapeutických programů jsou lepší v případech, kdy je účast na takovém programu uložena soudem místo trestu a pod hrozbou trestu v případě, že pachatel program nenavštěvuje.

Myslím si, že výše zmíněnými problémy by se čeští zákonodárci měli zabývat, neboť boj s domácím násilím nikdy nebude dostatečně účinný, nebudeme-li mít komplexní právní úpravu této problematiky.

16 Literatura

- Císařová a kol.: Trestní právo procesní, Linde, Praha 2004
- Domácí násilí - přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích, studie, Bílý kruh bezpečí, Praha 2002
- Domácí násilí, staré problémy nová řešení ?, sborník z konference, Friedrich Ebert Stiftung, Praha 2002
- Gjuríčová, Kocourková, Koutek : Podoby násilí v rodině, Vyšehrad, Praha 2000
- Huňková, Voňková, Domácí násilí v ČR z pohledu práva, Justiční akademie ČR 2004
- Jak jednat s oběťmi a pachateli, příručka pro Policii ČR a Městskou policii, proFem, Praha 2005
- Násilí na ženách, pomoc těm, které přežily, Gender studies o.p.s., Praha 2000
- Novotný a kol.: Trestní právo hmotné 2 – zvláštní část, ASPI, Praha 2004
- Piata žena, aspekty násilí páchaného na ženách, Zájmové sdružení žien Aspekt, 2001
- Přežila jsem, výpovědi týraných žen, občanské sdružení Rosa, Praha 2002
- Šámal, Púry, Rizman, Trestní zákon – Komentář I., II. Díl, 6. vydání, C-H-BECK, Praha 2004
- Šmolka a kol.: Když vás trápí někdo blízký, Hestia, Praha 1991
- Vaše právo, první právní pomoc ženám, obětím domácího násilí, proFem, Praha 2004
- Vitoušová, Franková: Postavení oběti domácího násilí v nejširších právních a procesních souvislostech, Analýza vypracovaná pro MV ČR, Praha 2000
- Voňková, Huňková, Domácí násilí v českém právu z pohledu žen, proFem, Praha 2004
- Vybrané kriminologické a právní aspekty domácího násilí, IKSP, Praha 2001
- Internetové stránky www.bkb.cz

17 Příloha

17.1 Neziskové organizace v České Republice

Pokud bylo v České Republice dosaženo nějakých pokroků v řešení problematiky domácího násilí, nesou na tom lví podíl nevládní organizace, ve kterých se sdružují ti, kteří se rozhodli poukázat na násilí v rodinách a co možná nejvíce jej eliminovat a pomoci jeho obětem.

Občanské společnosti a zájmová sdružení, nemající za komunistického režimu vhodné prostředí k rozvoji, po roce 1989 jen zvolna hledala svoje místo v demokracii a pluralitním systému. Byly to právě tzv. „ženské organizace“, které jako první začaly sdružovat ženy, aby se zasazovaly na podporu svých práv a prosazení rovnoprávnosti pohlaví.

Od druhé poloviny devadesátých let je téma domácího násilí jedním z nejvýraznějších, kterým se tyto spolky zabývají. Jejich cílem je především informovat veřejnost o skutečném stavu a vývoji týrání žen v domácnostech a podpořit citlivější a objektivnější vnímání této problematiky. Dále si daly za úkol vcházet v kontakt s oběťmi týrání a podat jim pomocnou ruku ať již informací, psychologickou konzultací či právní poradou.

V současné době existuje několik desítek těchto organizací takřka ve všech regionech po celém území České republiky, tyto spolky se navíc spojují v různých projektech a kampaních, aby lépe koncentrovaly své úsilí. Je to především díky jejich intenzivní práci, že problém domácího násilí se stále více zviditelňuje a do budoucna je naděje, že mu bude věnována adekvátní pozornost.

ROSA

Centrum pro týrané a osamělé ženy

Podolská 25

147 00 Praha 4

Z původní iniciativy dvou sociálních pracovníc, které chtěly založením klubu ROSA vytvořit zázemí pro osamělé ženy po rozvodu se postupně stalo

občanské sdružení zaměřené na širokospektrální pomoc obětem domácího násilí. ROSA poskytuje odborné konzultace s psychologickou tematikou a zajišťuje také bezplatně základní právnícké poradenství.

Pro pomoc v krajních případech, kdy žena nenalézá ve svém okolí pomoc a je ohroženo zdraví či život její a jejích dětí, provozuje ROSA ve spolupráci s Obvodním úřadem pro Prahu 4 od roku 1998 azylový dům, kde je ženě umožněno pobývat po dobu 3-6 měsíců, než najde bezpečné místo trvalejšího pobytu.

Mimoto se sdružení orientuje také na organizaci přednášek, seminářů a vydávání publikací, které mají informovat odbornou i laickou veřejnost o problematice domácího násilí a snaží se tak zvyšovat jejich povědomí jeho závažnosti a o možnostech pomoci obětem. Spolu se čtyřmi dalšími českými neziskovými organizacemi založila ROSA Koordinační kruh prevence násilí na ženách, které se mimo jiné pokouší vyvinout tlak na zákonodárce a politické představitele, aby problémy spojené s DN ve své činnosti zohlednili.

Za účelem dosažení větší pozornosti a angažovanosti veřejné správy i široké veřejnosti v této problematice, ROSA aktivně spolupracuje se státními a zastupitelskými orgány, policií, neziskovými organizacemi, které se zabývají obdobnou problematikou v ČR i v zahraničí.

Bílý kruh bezpečí

Pomoc obětem trestné činnosti

U Tojice 2

150 00 Praha 5

Občanské sdružení vzniklo dne 4. 9. 1991 registrací u Ministerstva vnitra ČR. Bílý kruh bezpečí - poskytuje bezplatné, odborné a diskrétní služby obětem trestné činnosti prostřednictvím šesti poraden, ve kterých pracují bez nároku na odměnu zejména právníci, psychologové a lékaři. Poradci poskytují především informace, praktické rady a psychologickou podporu. Ve velmi závažných případech spojených s násilným trestným činem doprovázejí oběti případně pozůstalé k soudu, navštíví zraněné oběti v nemocnici a zprostředkují jim další potřebné služby.

proFem o.p.s.

Plzeňská 66

150 00 Praha 5

Dnes obecně prospěšná společnost proFem byla založena v lednu roku 1994 jako nadace podle zákona o nadacích. Jejím původním cílem je strukturální podpora ženských neziskových organizací a projektů, vzhledem ke své činnosti byla brzy organizace nevyhnutelně konfrontována s porušováním lidských práv žen a dívek, především s neuspokojivou situací žen týraných svými blízkými. Tématikou násilí na ženách se organizace proFem zabývá od roku 1998, v tomto roce zahájila mezinárodní modelový právní projekt "AdvoCats for Women" -právní pomoc pro ženy-oběti násilí.

V současné době projekt AdvoCats for Women nabízí bezplatnou Linku právní pomoci pro ženy-oběti násilí, síť dlouhodobého právního zastupování pro ženy-oběti násilí (s centry Brno, Praha, Most), jednorázové i opakované bezplatné právní konzultace pro ženy-oběti násilí, sociálně-právní školení k tématu domácího násilí pro sociální pracovnice/ky, Fond právní pomoci ženám-obětem násilí. Projekt se soustředí i na ovlivňování nutných legislativních změn.

Gender studies o.p.s.

Gorazdova 20

120 00 Praha 2

Zaměřuje se především na informační a vzdělávací činnost v oblasti postavení a rovnoprávnosti žen ve společnosti. Za tímto účelem také provozuje knihovnu pro veřejnost, která se specializuje právě na gender problematiku. Spolu s dalšími neziskovými organizacemi je součástí Koordinačního kruhu prevence násilí na ženách.

Acorus

Legerova 20

120 00 Praha 2

Občanské sdružení Acorus vzniklo v roce 1997. Je zaměřeno na komplexní pomoc obětem domácího násilí. V rámci své činnosti sdružení provozuje Psychosociální centrum, které je zaměřeno na bezprostřední pomoc ženám a dětem, které se staly oběťmi domácího násilí. Toto centrum nabízí sociálně právní, právní, psychoterapeutickou, socioterapeutickou a pedagogickou pomoc. Systém pomoci zahrnuje telefonickou krizovou linku (nepřetržitě po 24 hodin), krizová lůžka na dobu maximálně 5 dní, ambulantní poradenství a psychoterapii, pobytový program na půl roku a následnou pomoc po odchodu ze zařízení (ve formě svépomocné skupiny, bytu na půli cesty, poradenství).

Koordinační kruh prevence násilí na ženách

V roce 1995 se pět neziskových organizací, jejichž činností je především ochrana žen před násilím spojilo ve volné sdružení pěti ženských organizací, tzv. Koordinační kruh prevence násilí na ženách. Jejich aktivity jsou zaměřeny na změnu celospolečenské lhostejnosti k obětem násilí, zvláště pak násilí domácího. Stojí za celou řadou iniciativ v této oblasti a díky jejich aktivitě bylo dosaženo určitých progresivních kroků i v právním řádu